

297

9d. 3.

+

DISSERTATIO INAUGURALIS
Sistens
PROCESSVM
IVRIS ROMANI
ANTIQVVM

Quam
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO
SERENISSIMO PRINCIPE IVVENTVTIS
D. N. FRIDERICO
WILHELMO,

MARCHIONE BRANDENBURGICO ET ELE-
CTORATVS HEREDE AC RELIQA,

In Fridericiana Electorali Brandenburgica
PRAESIDE

IO. SAMVELE STRYKIO,

D. Prof. Publ. ac Fac. Iur. Decano,
PATRONO SVO AETATEM DEVENERANDO,

PRO LICENTIA

Summos in utroque Iure Honores &

Priuilegia consequendi,

Inante d. X. Iun. c. 10 10c XCVIII.

Placide Eruditorum disquisitioni submittit

CHRISTOPHORVS CELLARIVS,
Weissenfelsensis.

HALÆ MAGDEB. Literis CHR. HENCKELII, Acad. Typ.

VIRIS ILLVSTRISSIMIS
IOANNI FRIDERICO
DE RHETZ,

ET

DANIELI LVDOLPHO
L. B. DE DANKELMAN,

POTENTISSIMI ELECTORIS BRANDEN-
BURGICI CONSILIARIIS STATVS INTIMIS,

HVIC ETIAM GENERALI RERVM BELLICARVM
COMMISSARIO,

ACADEMIAE FRIDERICIANAE

CVRATORIBVS SVPREMIS,

DOMINIS GRATIOSIS

PATRONIS MAXIMIS

FELICITATEM.

VIRI ILLVSTRISSIMI

VIRIS ILLVSTRISSIMIS
IOANNI FRIDERICO
DE RHETZ,
ET
DANIELI LUDOLPHO
J. B. DE DANKELMAN,
POTENTISSIMI ELECTORIS BRANDEN-
BURGICI CONSILIARIS STATVS INTIMIS
MAGISTRUM CENTRALI REVM BRITANNIAE
COMMISSARIO

Si animus mihi præfagit,
fore, vt reprehensionem incurram, quod
VOBIS, in quos summa respublica in-
cumbit, & grauissimis quotidie curis di-
stenti estis pro patria, viliorem hanc ex-
ercitationem inscribam : tamen multæ
etiam rationes sunt, quæ me cum apud alios, tum maxime
Vestro in iudicio, BENIGNISSIMI PATRONI, spero,
excusabunt. Magnorum enim ingeniorum, hoc est, quæ
Vestris sunt æqualia, hæc semper natura est atque indoles, vt
in maximis etiam negotiis, & pro republica susceptis, aliquid
otio

otio litterarum dent, neque illos reiiciant, qui studiorum causa fauori se illorum commendari cupiunt. Præstantia enim virtutis & animi magnitudo facit, vt minus se impediri credant, quum aliorum studiis & lucubrationibus interpellantur, quia, qua agendi dexteritate sunt, vtrisque rebus aut vniuersis etiam sufficiunt, nec, dum toti in re publica sunt, ceterarum rerum studia, præsertim litterarum, respicere dedignantur. Hoc illud est, quod faustum mihi signum ad bene sperandum tollit, certo fore, vt hoc officium meum, quo VOS colendos mihi duxi, & demissam obseruantiam haud aspernati, porrecta fronte, quam offero dissertationem, pro consuetudine Vestra accipiatis. Sed hæc communis mihi ratio cum multis est, nec vni Patronorum generi applicanda. Ipsi grauissimis curis Vestris, quas Fridericianæ impensas voluistis, aliud argumentum excusationis, idque propius, mihi præbetis. Si enim hæc Academia VOBIS summæ curæ est, vti est; quid erit, quod aliter VOS de singulorum studiis, quam de omnium benignissime iudicare credamus? nec est, cui studia mea dicare magis velim, quam VOBIS, MAXIMI PATRONI, sub quorum curis institutisque illa hucusque & enutrita sunt, & Deo fauente educata. Id quod spem mihi etiam præclaram facit, futurum esse, vt præsidium iis haud denegatis, qui, CVRATORIBVS VOBIS, sua studia, in ea, cui præestis, Academia persequuntur. Satis mihi hoc excusationis esset, si nullam propiorem & vere domesticam rationem haberem. Quo enim adfectu adhuc parentem meum prosequuti sitis, haud intra paucorum conscientiam consistit:
cui

cui chorus Musarum & eruditi omnes gratulantur de Vestra voluntate, quam non incertis aut subobscuris, sed luculentissimis significationibus toties comprobastis, & quæ Vestra est bene merendi constantia, nondum cessatis aperte comprobare, & in dies testatiorem facere. Quod ut mihi atque ipsi prædicandum æque est: ita fiducia Vestræ bonitatis non despero, qui tanta in illum benevolentia estis, mihi quoque meisque studiis non defuturos esse. Accipite ergo, ILLVSTRISSIMI DOMINI, ut consueuistis, hoc meæ erga VOS obseruantia sempiternæ testimonium, idque non ex operis vilitate, quod sentio quam sit exiguum; sed ex studio & ardore VOS colendi, æstimate, mihi que Vestro præsidio atque fauore frui, benigne ac gratiose, quod vnice rogo, concedite. VI Idus Iun. cIo Ioc XCVIII.

ILLVSTRISSIMIS VESTRIS
NOMINIBVS

deuotissimus

CHRISTOPHORVS CELLARIVS.

PROOEMIUM.

Inter imperia & res-
publ. quas Deus ab orbe condito
esse voluit, eminere atque primas
partes Romanam ferre, non tam
nostro ingenio confisi, quam eru-
ditorum adiuti consensu atque suf-
fragio censemus. Siue enim fi-
nium amplitudinem & numerum prouinciarum, siue
copias & exercituum robur, sequutamque rei militaris
gloriam, siue denique opera mirabiliter quam
plurimis locis exstructa ad animum aduocamus, o-
mnia summa, nulliusque cum gentis magnitudine
comparanda intelligimus. Sola iustitiæ administratio
est, in qua forte aliæ gentes & nationes superaue-
runt. Nam quum exactis regibus nobiliores omnem
republicam ad se pertraherent, non defuerunt ex illis,
qui plebem variis modis suppressere conarentur. At-
que huc multum conferre rebantur, si omnia negotia,
tam publica quam priuata, maxime tamen forensia,
certis formulis includerent, vt imperita plebs sine
ipforum voluntate nihil posset peragere, quum neces-
sum haberet, adire peritos, & sui quemque negotii, ne
causam perderet, agendi formulam petere. Et quam-

A

vis

vis Cn. Flavius, Appii Claudii scriba, librum, quo actionum formulæ perscriptæ erant, publici iuris fecisset, ut quisque formulam, qua agi decebat, eligere ipse posset: necessitas tamen Ictos consulendi, per librum illum nequaquam fuit sublata, quum formulæ tantum de certis actionibus in illo haberentur, longe vero plura negotia obuenirent, de quibus nullæ extabant formulæ. Quo factum fuit, ut omnis iustitiæ administratio penes patres esset, qui pro lubitu ab simplicitate Iuris gentium recedentes, cuncta negotia variis difficultatibus subtilitatibusque inuoluebant, de quo etiam Cicero conqueritur *Orat. pro Muren. cap. XI*. Vnde non mirum, si forma processuum, qua hodie utimur in foro, longe diversa ab Romana deprehendatur, quod libere nunc agimus, hoc est, sine formulis, quamvis & multum conferant diuersitas Prætoris & Iudicis pedanei, in ius uocatio priuata auctoritate facta, editio actionis, & alia infinita. Hæc autem, quum nostris moribus abhorreant, sua sponte consequitur, multas leges quoque Romanas minus commode nostris temporibus accommodari, quum plane diuersa ratione nitantur, si Romanorum statum atque rempublicam consideramus. Ratio autem anima legis est, *L. quum ratio 7 ff. de Bon. damn.* quæ ut inuestigetur, multum confert historiam processus Romani perspectam habere: cuius uero accuratiorem pleniorumque descriptionem adhuc desideramus. Laudanda equidem *Caroli Sigonii & Iacobi Reuardi* opera, qui multa egregia ad hunc finem facientia contulerunt, nec minus *Duacensis Icti, Francisci Palleti*, cuius *Historia fori Romani* omnino defectum aliquatenus supplere potuisset, nisi morte præuentus, opus imperfectum reliquerit, in ipso processu causarum priuatarum, quem

libro

CAPVT I. DE PRAETORE.

libro quinto destinauerat, fatali necessitate sublatus. Dedit & *Georgius Obrecht*, Argentoratensis, adumbrationem quandam Processus Romani, sed nimis restrictam, nec sine insignibus nœuis, qui hinc inde in illa obseruantur. Quod eo magis nos exstimulauit, vt paucas has schedas, in priuatum vsum a nobis collectas, speciminis Inauguralis loco ad disquirendum proponamus, vt & nos edoceamur, sicubi erratum fuerit, & alios forte alliciamus, vt maiori cura studioque idem argumentum, ex Romanorum antiquitatibus illustrandum, adgrediantur. Cæterum propositum nobis fuit, vno modo ac ordine vtrumque Processum, tam iudicii publici quam priuati delineare: quum vero præter opinionem, priuata iudicia dissertationis modum fere excesserint, publica in aliud tempus differemus. Tu vero B. L. instituto nostro faue, & nisi ex asse expectationi satisfaciamus, conatus tamen nostros æqua interpretatione ac fauore adiuua.

CAPVT I.
DE PRAETORE.

SVMMARIA.

1. Iuri Ciuili Romæ Prætor præfuit.	15. Singulis annis edicta proponebant Prætores.
2. Vocabuli Prætoris Homonymia.	16. 17. Quæ annalia erant.
3. Occasio creandi Prætorum.	18. Tralaticia edicta quæ?
4. 5. Eius potestas circa leges.	19. Auctor edicti perpetui.
6. Urbani & Peregrini Prætorum diuersitas.	20. Edicta in Albo proposita.
7. Urbanus <i>Honoratus</i> dictus.	21. Album duplex.
8. 9. 10. Quando auctus Prætorum numerus?	22. Omnes actiones certis formulis inclusa.
11. Fidecommissarias Prætores quis adiecerit?	23. Quarum administrator Prætor.
12. Quis Tutelarem?	24. Ineptam formulam petens causa cadebat.
13. Priuatis litibus soli peregrinus & Urbanus Prætores præfuerunt.	25. Vnde in dubio duplicem postulabant.
14. Notatur <i>Bachouius</i> .	

26. Petitam Prator dare oportebat.
 27. Actiones Vtiles & in Factum, quare sic dictæ?
 28. Actio Præscriptis verbis quæ?
 29. Contractuum nominatorum & in-nominatorum origo.
 30. Communis ratio reiicitur.
 31. Fasti dies qui?
 32. Cognitionum dies qui?
 33. Exercere consilium quid?
 34. Quid Præbere?
 35. Consilium hoc quinam formaue-
 rint?
 36. Adseffores consilii perpetui fuere.
 37. L. 2 ff. de Off. eius, cui mand. iurisd. explicata.
 38. Postulationum dies qui?
 39. 40. De plano quando cognoscebat Prator?
 41. 42. Quando pro tribunali?
 43. Locus in quo tribunal.
 44. Tribunalis forma.
 45. Subsellia vbi locata?

Vriorum Magistratum, qui reipubl. Romanæ præfuerunt, soli fere Prætores erant, qui quam maxime iuris dicendi causa constituti fuere. Quamuis enim Prætoris vox generalior est, ita, vt omnes Magistratus contineat, *Ant. Con-
 2* tius 2 Lect. Subsec. 19, & non solum Consules, sed & Præ-
 sides hoc nomine significantur *L. 15 ff. de Iurisdic. regu-
 lariter* tamen ille Magistratus hoc nomine gaudebat, qui
 3 speciatiim iuris dicendi gratia constituebatur, cuius crea-
 tionis dissensio inter patres & plebem, ac mutua æmula-
 tio originem dedit. Nam quum plebs Romana crebris
 4 secessionibus Patres tandem eo adegisset, vt Consulatus
 dignitatem etiam plebi concederent, patricii alios quæ-
 siuere honores, & pro vno Consule plebeio, tres patrici-
 os Magistratus, Prætorem vnum & duos curules Ædi-
 les crearunt. *Liv. lib. 6 cap. vlt. lib. 7 c. 1. Excell. Thoma-
 sius lib. 1 Nev. Iurispr. cap. 7.* Ne igitur plebs participan-
 do de consulari dignitate, simul de exercitio potestatis o-
 mnis participaret, sed illius præcipuam partem, iudican-
 di scilicet de fortunis ciuium, sibi retinerent Patres, Præ-
 tori omnem potestatem legislatoriam indulserunt, sub
 specie interpretationis æquisimæ aut adiumenti, adeo,
 vt quamuis leges ferre non posset, eius edicta tamen æ-
 qua-

DE PRAETORE.

qualem , atque aliæ iuris species , auctoritatem haberent. 5
 Non diu vero hic honos apud patricos mansit , sed breui 5
 post Romana plebs ex iusta diffidentia erga Patres , Præ- OT
 turam æque ac Consulatum postulauit , quam & obtinuit OT
 C. Sulpitio Longo & P. Ælio Peto Coss. primusque om-
 nium Q. Publilius Philo ex plebe Prætor creatus est.
 Liv. lib. 8. c. 15. Atque hoc modo communi consensu 6
 Prætor iuris ciuilis custos & disceptator constitutus fuit,
 Cic. lib. 3. de LL. c. 3, qui , quum solus non sufficeret tan-
 tæ multitudini , post aliquot annos est additus Prætor , qui
 ius idem diceret , sed diuisis muneribus , ille inter ciues , II
 hic inter ciues & peregrinos , vnde alterum *Vrbanum*
Prætorem , alterum *Peregrinum* appellauerunt. Senec. de
Tranquill. Anim. c. 3. Pompon. L. 2. §. 28. ff. de O. I. Ita ve- 7
 ro Urbani dignitas maior ampliorque fuit , vt velut pro-
 prio cognomento *Honoratus* ab Ouid. 1. Fast. v. 52 dicere-
 tur , & , quod ab eo descendebat , *Honorarium* , vnde ho-
 norarium ius , quod ciuili opponitur L. 65. §. 3. ff. ad SCt.
Trebell. honoraria actio , quæ itidem ciuili opponitur L. 28.
pr. ff. de Leg. 1. & legitimæ L. 32. *pr. ff. ad L. Falcid.* hono-
 raria obligatio , quæ a ciuili & naturali separatur §. 1. *Inst. de*
Obligat. honorarii successores L. 7. §. 9. ff. de *Public. act.*
 Quod ad potestatem tamen attinet , æquales erant , ita
 vt alter alterius decreto potuerit intercedere. Cæsar lib. 3.
de B. C. c. 20. Ascon. Ped. in 3 *Verr. pag. 101.* Prolatis imperii 8
 finibus etiam numerus Prætorum auctus est , & primum
 additi duo alii , qui Consules in prouinciis regendis adiu-
 varent , quibus mox deuictis Hispaniis totidem accesserunt ,
 vt in vniuersum sex Prætores essent , e quibus duo
 in vrbe manebant , reliqui quatuor simul ac renunciati
 essent , in prouincias iuerunt , quas fors cuique adsigna-
 verat. Perstitit aliquamdiu hæc consuetudo , donec 9
A 3 quæ

- quæstiones perpetuæ constitutæ sunt, quod factum Censorino & Manilio Coss. vbi quæstionibus præficiantur, & cum reliquis exacto demum anno in provincias profecti sunt. Post hæc Cornelius Sylla cum quæstionibus publicis & Prætorum numerum auxit, factique octo, vt ex Cic. *pro Milon. c. 15* colligimus, secundum Pomponium vero *L. 2. §. 32. ff. de O. I.* decem, qui tandem ab Iulio Cæsare eiusque successoribus adeo multiplicati sunt, vt aliquando sub Claudio Cæsare XVIII essent, qui ius dicerent. Dio Cass. *lib. 60. pag. 671.* Conf. Lips. *ad Tac. 1. Ann. pag. 15.* Inter hos duo erant, quos Claudius Cæs. adiecerat, qui *Fidecommissarii* dicebantur, & de fidecommissis diuiso munere cum Consulibus cognoscebant, de maioribus quidem Consules, de minoribus Prætores, Quinctil. *lib. 3. cap. 8.* cuius rei vestigia sunt in *l. 29. pr. de Leg. 2. L. 3. vers. D. Pius ff. de Aliment.* Conf. Cuiac. *lib. 21. Obs. 34.* Ger. Chiflet. *lib. 1. de Fidecommiss. c. 3.*
- 12 Addidit & alium M. Antoninus Imp. qui tutelaribus cognitionibus præesset, vnde *Tutelariorum Prætor* appellatus, de cuius officio singularem librum scripserat Ulpianus, qui laudatur a Modestino *L. 6. §. 13. ff. de Excusat.* Ex his autem soli Vrbanus & Peregrinus Prætores priuatorum disceptationibus vacabant, quorum tanta potestas & auctoritas fuit, vt non solum ipsorum edicta certam iuris speciem constituerent, sed etiam, vt adiuuare, supplere & corrigere eis ius ciuile liceret. *L. 7. §. 1. ff. de I. & I. Fennestell. de Magistrat. cap. 19.* Vnde non tantum præter ius, siue de iis, quæ lege sancita & expresse vetita non erant statuebant, vt Bachov. *ad ff. in Prolegom. p. 55* contendit, sed etiam contra ius ciuile subueniebant, e. g. dum bonorum possessionem secundum vel contra tabulas dabant, quorum vtroque modo ciuili Iuri contradicebatur. Excell. Thomas.

mas. *Nev. Iurispr. lib. 1. c. 7. pag. 34.* Ut igitur omnibus no- 15
 tum facerent, quemadmodum quisque suo anno ius di-
 cturus esset, in Albo edicta constituere solebant, quæ ab
 edicendo, hoc est, denunciando, appellata sunt, quod sta-
 tim inito Magistratu, habita concione & iurati in leges fa-
 ciebant. *Cic. 2. de Finib. c. 22.* Hæc primis temporibus in 16
 eum tantum annum valuerunt, quo is Prætor erat, qui
 proposuerat, vnde *Cic. 1. Verr. c. 42* prætorium edictum
Legem annuam appellavit, & prætorix actiones, quæ rei
 persequutionem non habent, intra annum competere
 dicuntur *L. 35. pr. ff. de Obl. & Act. pr. Inst. de Perp. & temp.*
Act. Conf. Illustr. Stryk. de Action. F. I. sect. 3. m. 3. ax. 3. n. 1.
 Quum vero nihilominus Prætores, quæstu & ambitione 17
 ducti, sæpe ab illis recederent & Albi scripturam muta-
 rent, C. Cornelius, Tribunus Pl. legem tulit, vt Præto-
 res ex suis edictis perpetuis ius dicerent, & quod semel
 Cal. Ian. edixissent, id toto Præturæ suæ tempore serua-
 rent. *Dio Cass. lib. 36. pag. 19. Ascon. Ped. in Or. Cic. pro C.*
Cornel. pag. 123. Anton. Augustin. de LL. tit. de LL. Corn.
Add. Excell. Thomas. cit. loc. pag. 37. Frantz. ad ff. de O. I.
n. 35. Dissent. Coras. lib. 3. Miscell. c. 6. Nic. Bellon. Supputat.
Iur. lib. 1. c. 9. n. 5. Budæus in L. 2. ff. de stat. Hom. Alciat. 3.
Dispunct. c. 17. Antecessorum autem edicta, in quibus se- 18
 quebantur novi Prætores, ea *tralaticia* dicebantur, quasi
 non noua & nuper inuenta, sed a Prætoribus iam antea
 usurpata & ex veteri Albo in nouum translata. *Cic. 3.*
Verr. c. 44. Vnde *Plin. lib. 10. cap. 29* tralaticium pro vsita-
 to accepit, & pro eo, quod frequentatur. Vid *Guil. Bu-*
dæus ad L. 11. ff. de Act. Emt. Tandem vero Hadriano im- 19
 perante *Saluius Iulianus* hæc Prætorum edicta in vnum
 collegit & in ordinem digessit, additis interpretationibus
 multis & eruditis, quibus, etiam edictis ipsis, auctoritas
 le-

- legis data, primum Scto, deinde Hadriani Imp. constitutione, vt Iustinianus ait *L. 2. §. 18. C. de Vet. iur. enucl.* Et hoc postea *perpetuum edictum* appellatum est, cuius fragmenta exhibent *Iac. Gothofred. in Font. Iur. Civ. Sim. van Leuven de Orig. & Progr. Iur. R. p. 309. Conf. Franc. Connan. Comm. Iur. Civ. lib. 1. c. 15.* Ipsa edicta in tabula dealbata proponebantur, quam *Album Pratoris* vocabant, quod ita describit *Vet. Glossa: Album Pratoris est quedam tabula dealbata, posita pro rostris, in qua proponebantur edicta Pratoris, vt facile ex eminenti conspicerentur & legerentur.*
- 21 Duplex hoc Album fuisse, aliud edictorum, aliud formularum, obseruat *Iac. Ræuard. Protribun. cap. 4,* argumento *L. 2. §. 7. ff. de O. I,* ex quo colligit, Album formularum iam olim fuisse perpetuum, edictorum vero singulis annis variasse. *Diff. Vultei. 1. Disc. 6.* Omnes enim actiones certis formularum inclusæ erant cancellis, ne plebs pro lubitu actiones institueret, sed illarum solemnem formulam a collegio Pontificum, tanquam totius Reipubl. oraculo, petere necessum haberet, quod idcirco in omnibus caussis consuli debebat, donec tandem *Cn. Flavius, Appii Claudii* scriba, librum, quo formulæ actionum erant descriptæ, Claudio surreptum, maximo plebis leuamento, publici iuris fecit. Atque ex hoc tempore actionum formulas in Albo proponere solebat Prætor, quarum dispensator quasi & administrator ipse fuit, ita, vt qui iudicio vellet contendere, is eius iudicii actionisque formulam, quæ in Albo scripta erat, a Præto-
 24 stulare deberet. In huius petitione, qui errauerat, & non eam, qua agere debebat, petiisset, aut ex errore plus vel re, vel loco, vel caussa, vel tempore complexus esset (nam & res petita & caussa petendi ipsi inferebatur formulæ) caussa cadebat. *Cic. 2. de Inuent. cap. 19. §. 33. Inst. de*

de Action. Vnde etiam, si incertum esset ac dubium, 25
 quæ potius actio competeret, duas dictabant, sed pro-
 testabantur, se ex altera duntaxat, velle suum consequi.
L. 1. §. 4. ff. quod Legator. Prætor autem, si modo idone- 26
 am & adpositam actor formulam postulasset, recusare
 non poterat, quamuis in quibusdam causis non, nisi ea
 cognita, actionem daret, veluti de dolo *L. 9. §. 5. ff. de Dol.*
 cuius ratio est in *L. 11. §. 13. ff. eod.* in actionibus populari-
 bus *L. 2. ff. de pop. Action.* in actione iniuriarum *L. 15. §. 34.*
§. 44. ff. de Iniur. & c. Sed quoniam formulæ non nisi de 27
 certis actionibus essent conceptæ, longeque plura ob-
 venirent negotia, quam actionum nomina in Albo es-
 sent perscripta, Prætor tali casu aut ipse extra ordinem
 de controuersia cognoscebat, aut subsidiariam actionem
 dabat, quæ modo UTILIS *L. 4. §. 7. ff. Fin. regund. L. 26.*
§. 3. ff. de Pact. dot. & similibus confestim citatis a Vult.
ad §. 111. de Action. n. 33. modo IN FACTVM dicebatur,
 siue ex contractu *L. 13. 22. ff. de P. V.* siue ex delictis *L. 25.*
ff. de O. & A. L. 12. ff. de in ius voc. siue ex aliis causis obli-
 gatio nata. Conf. Ill. Stryk. *de Action. fel. inuest. Sect. 1. m.*
2. §. 5. & 25. seqq. In contractibus tamen actio vt plurimum 28
Prescriptis verbis dicitur, quod in illis verba, quibus agen-
 dum erat a ICto præscribebantur. Ex hac autem for- 29
 mularum conceptione famosa distinctio inter *contractus*
nominatos & innominatos suborta, quum illi, qui certam
 formulam in Albo constitutam habebant, nominati di-
 cerentur, reliqui vero, in quibus pro natura negotii
 verba præscribi debebant, innominati. *Dion. Gothofred.*
adrubr. ff. de P. V. litt. o. Vaconius a Vacuna *lib. 1. Decla-*
rat. Iur. Civ. 26. n. 4. Huber. *ad ff. tit. de P. V. n. 2.* Neque 30
 enim eorum nobis arridet sententia, qui nomina con-
 tractuum nominatorum adeo ex sua natura & verbo-
 rum

rum interna indole adfecta volunt, vt aliis negotiis applicari nequeant: neque contractuum innominatorum quædam adeo generalia, vt certis speciebus non possint adscribi, quum eadem opera populus Rom. & permutationem & donationem &c. inter nominatos contractus collocare potuisset, nihil omnino natura vocabulorum repugnante. Henniges *ad Grot. lib. 2. c. 1. n. 2.*

- 31 Non tamen omnibus diebus Prætor ius dicebat, sed tantum fastis, quos describit Macrob. *lib. 1. Saturn. c. 19* illos esse, quibus Prætori tria verba solemnia fari licuit, *Do, Dico, Addico*. His tribus verbis omnis Prætorum potestas in iudiciis notabatur. Primum enim Iudicis, Bonorum possessionis ac tutoris dationem significat: secundum, iuris dicendi ac ferendæ sententiæ potestatem: tertium, iudicatum faciendi ac exsequendi. *Franc. Connan. Comm. Iur. Civ. lib. 7. c. 9. n. 5.* Io. Brodæus *lib. 3. Miscellan. c. 17.* Ex his fastis diebus statuti erant, quibus singulis, diuersis fori negotiis operam dabat Prætor, ita, vt certo die postulationibus, alio cognitionibus occuparetur. *L. 73. ff. de Iudic. l. 5 ff. de Manumiss. vindict.* Cognitionum die aut præbebat consilium aut exercebat. Exercere consilium dicebatur, quando adhibito consilio de rebus cognosceret, quæ singularem causæ cognitionem requirebant, & postulationum die dilatae erant, quorsum etiam procuratoris post litem contestatam mutationem refert *Ant. Muret. ad L. 2. de Off. eius &c. ob L. 17. ff. de Procurator.* Præbebat consilium, quando adhibito consilio de rebus cognosceret, quæ absque decreto Magistratus expediri prohibiti erant, v. g. si manumittere vellet minor *L. 4. §. 2. ff. de Manumiss. vind.* aut restitutionem in integrum peteret *L. 24. §. vlt. ff. de Minor.* Vid. Ræuard. *Pro-tribunal. cap. 9. § 13.* Hoc consilium sub Augusto decem
- Se-

Senatores formabant, sub Antoninis autem & Alexandro, quinque Senatores & totidem Equites, Vlpian. *in Fragm. tit. 1*, quos eosdem cum Decemuiris litibus iudicandis fuisse suspicatur Ræuard. *cit. l. cap. 18*, quorum Pomponius meminit *L. 2. §. 29. de O. I.* eosque Magistratus vocat, qui hastæ præfuerint, & sine quorum consilio Prætor de grauioribus negotiis nihil decreuerit. Consentit Broidæus *in Supplem. Hist. For. Pollet. lib. 5. c. 6.* Hi vero adfessores consilii certi & perpetui erant, 36 non singulis cognitionum diebus electi, vt manifeste testatur Cic. *4. Verr. c. 29. & 33.* Vnde in *L. 2. ff. de Off. eius* 37 *cui mand.* Vlpianus eum, cui mandata est iurisdictio, negat consilium exercere posse, non hoc sensu, ne aliquot prudentes in consilium adhibeat, sed ne decemuiros, aut in prouinciis vigintiuiros, qui in illis *Recuperatores peregrini* dicebantur, conuocet. Conf. *Iac. Ræuard. c. l.* Po- 38 stulationibus duobus modis operam dabant Prætores, aut *de plano*, aut *pro tribunali*. Hæc enim sibi inuicem opponuntur in *L. 3. §. 3. ff. de B. P. L. 1. ff. ad Sct. Turpill. L. 18. §. ult. ff. de Quest.* Planaria cognitio fiebat, quum 39 sella curuli posita in loco extra tribunal postulatoribus de causis, quæ nullam altiorem cognitionem requirebant, ius redderent, quod nonnunquam in via facere cogebantur, quoties adpellerentur aut adirentur. Vn- 40 de etiam moris erat, vt post Prætorem per regiones vrbis vicosque obambulantem curulis sella veheretur, vt ita non stans, sed sedens ius redderet. *Iac. Ræuard. Pro- trib. cap. 7.* Quo sensu accipiendum, quod Valer. Max. de Scipione, Africani filio, scribit *lib. 3. c. 5. n. 1.* & de Perseo Macedone *Liv. lib. 41. cap. 20.* Conf. *Sibrand. Tetard. Siccama de Centumuir. Iudic. lib. 1. c. 3.* vbi cognitionem hanc non tantum solemnibus sessionum diebus, sed etiam feria-

- 41 tis fieri solitam adfirmat. Pro tribunali ius reddere dicebatur Prætor, quando in tribunali & ordinario loco sedens de causis, in quibus solemnibus verbis agere moris erat, cognosceret. Vnde decretalem bonorum possessionem non nisi pro tribunali dare poterat, *L. 3. §. 8. ff. de B. P. edictalem* e contra etiam de plano. *L. 2. §. 1. ff. quis*
- 42 ris erat, cognosceret. Vnde decretalem bonorum possessionem non nisi pro tribunali dare poterat, *L. 3. §. 8. ff. de B. P. edictalem* e contra etiam de plano. *L. 2. §. 1. ff. quis*
- 43 *ord. in poss. serv.* Locus, in quo tribunal locatum, ab initio Comitium erat, quod pars fori Romani fuit, vbi Rostra erant, post plerumque Basilica, quarum plures in foro, cinctæ porticibus concameratis, ita, vt in vna parte iudicia, in altera negotia mercatorum exercerentur. Vitruv.
- 44 *lib. 5. c. 1. Alciat. lib. 1. Prætermiff. p. 253.* Ipsum tribunal locus erat sublimis & editus, qui per gradus conscendebatur, capax admodum, curuatus paullulum, vt conciperet quasi in circuitu adstantes, de cuius forma vid. *Ræuard. c. 1. cap. 7. Sibr. T. Siccama c. 1. lib. 1. c. 3. Budæus ad L. 1. ff. de Iudic. Pollet. lib. 1. Hist. For. Rom. c. 6. Ioach. Stephan. Lib. 3. de Iurisdic. c. 3. n. 34.* Circa tribunal subsellia locari solebant, quæ iudices, testes, accusatores, aliosque capiebant, & in minoribus iudiciis, (puta Tribunorum, Triumvirorum, Quæstorum) ipsum præsidem. *Ascon. Ped. in Div. Verr. pag. 34,* ibique *Paull. Manut. Medium spatium auditores implebant, qui in orbem quasi, & circulum tribunal circumstabant, vnde etiam totum auditorium corona dici cœpit. Vfi sic coronæ vocabulo Cic. pro Flacc. cap. 28. Plin. lib. 2. ep. 14. lib. 6. ep. 33. n. 3. Conf. Pollet lib. 1. Hist. For. cap. 7.*

CAPVT II.
DE IVDICIBVS.

SVMMARIA.

1. Connexio.

2. Ordinarii Iudices *Centumviri.*

3. De quibus causis cognouerint?

4. Iudicium centumvirale priuatum fuit.

5. Qui

5. Qui isti præfuerint?
 6. Hasta insigne iudicii priuati.
 7. Centumuiros decemuiros conscri-
 bebant.
 8. 9. Quomodo iudicant?
 10. Iudices quando dederit Prætor?
 11. Eorum potestas ad formulam ad-
 stricta.
 12. Quomodo ab Arbitris differant?
 13. Origo Actionum b. f. & stricti
 iuris.
 14. Explicata formula : *Exceptiones*
in hon. f. iudiciis inesse ipso iure.
 15. Explicatur §. 30. Inst. de Act.

16. 17. Iudicis dati diuersa appellatio.
 18. 19. Recuperatores quinam?
 20. Eligebantur iudices a litigantibus.
 21. Ratio L. 77. ff. de Iudic.
 22. 23. Electum iudicem Prætor par-
 tibus addicebat.
 24. Eique in verba litis ius compone-
 bat.
 25. Inuito obtrudi Iudex non poterat.
 26. Origo iuramenti perhorrescentiæ.
 27. Iudices a Prætoe quotannis lege-
 bantur.
 28. 29. Decuriæ Iudicium quotnam?
 30. Formula Prætoris dandi Iudicem.

Diximus de Prætoe, nunc antequam de ipso Proces-
 su agamus, paucis de Iudicibus. Ordinarii olim iu-
 dices in priuatis caussis Centumuiros erant, qui a nu-
 mero adfessorum appellati sunt, sed rotundo, quum
 Pomp. Festo auctore cv essent, ex singulis scil. tribubus,
 quarum xxx Romæ erant, tres, qui sequentibus tem-
 poribus ad clxxx aucti sunt. Plin. lib. 6. ep. 33. Sibr. T.
 Siccama de Centumuir. Iud. lib. 1. cap. 8. Pollet. lib. 3. Hist.
 F. R. . c. 13. Hi vero non de omnibus caussis, sed tan-
 tum de quibusdam iudicabant, quæ idcirco *centumuirales*
 dictæ, quarum potiores enarrant Cic. 1. de Orat. c. 38. Dion.
 Gothofr. ad L. 17. ff. de Inoff. test. Nec tamen hæ centum-
 virales caussæ tantum in æquitatis & iuris quæstione sitæ
 erant, sed etiam de leuibus quibusdam iudicatum, ma-
 xime libera repub. vt diserte ait Auct. Dial. de Orator.
 cap. 38. n. 3. Imo grauiores caussæ apud Prætores & Iudi-
 ces ac recuperatores, a Prætoribus datos, magis cognos-
 cebantur, quam apud centumuiros, vt apparet ex Cic.
 cit. loc. & cap. 39. Auct. Dial. cit. loc. Conf. vir summus Io.
 G. Græuius in Præf. Tom. 2. Thesaur. Antiq. Rom. Dissentiunt
 Ræuard. Protrib. c. 11. Sibr. T. Siccama c. l. c. 6. Sigon. l. 1.

- 4 *de Iud. c. 22.* Separant hoc centumuirale iudicium a priuatis æque ac publicis Cuiac. *l. 10. Obs. 20.* & S. T. Siccama *c. l. c. 7,* ex quorum tamen argumentis, nihil aliud colligi potest, quam nonnulla in centumuiralium iudiciorum ordine discrepuisse ab iudiciis recuperatoriis & aliis priuatis, non autem centumuiros non fuisse priuatos. *I. G. Græuius cit. loc.* Ipsum iudicium ante Augustum Cæsarem
- 5 Quæstura functi cogebant, post decemuiralibus iudicandis, teste Sueton. *Aug. cap. 36,* quos Magistratus, qui hastæ præfuerint, Pomponius vocat *L. 2. §. 29. ff. de*
- 6 *O. 1.* Hasta autem insigne priuati iudicii fuit, & inter ea insignia refertur, quorum Vlpianus meminit *L. 1. ff. de Postul.* cur Prætor vtrisque luminibus orbatum pro aliis postulare prohibeat, videlicet, *quod insignia Magistratus videre & reuereri non possit.* Non tamen solus Prætor hastam figebat, sed centumuir quoque: vnde *centumuiralis hasta* apud Sueton. *Aug. c. 32,* de qua vid. S. T. Siccama *c. l. 2. c. 3.* Conscribebantur autem centumuir a decemuiris in quatuor consilia seu iudicia, qui ita diuisi in basilica, Iulia plerumque, quatuor diuersa tribunalia circumferebant, quibus ita præsidebat Prætor, vt medius inter eos esset, a dextra parte duo tribunalia habens, totidemque a sinistra. *Plin. lib. 5. ep. vlt. & lib. 6. epist. 33. Quintil. lib. 12. cap. 5. Ger. Nood lib. 1. de Iurisd. c. 12.*
- 8 *Iac. Ræuard. Protribun. cap. 20.* Hæc quatuor consilia sic exercebantur, vt qui primo tribunali diceret, facile a reliquis exaudiretur, & sic de vna eademque causa simul vno tempore cognosci possent. *Val. Max. lib. 7. cap. 7.*
- 9 Vnde facile euenire poterat, vt duobus tribunalibus vinceret actor, duobus vinceretur, quorsum etiam respexit Papinianus *L. 78. ff. de Leg. 2,* vbi filium diuisis tribunalibus actionem inofficiosi testamenti matris pertulisse tradit. *Add. L. 10. ff. de Inoffic. testam. Plin. lib. 6. epist. 33. n. 5.*
- Cu-

Cuiac. *lib. 10. obs. 20.* Quod si vero non tam de iure quam ¹⁰
facto disceptaretur, Prætor Iudices dabat, qui de solo fa-
cto cognoscentes secundum formulam præscriptam iu-
dicabant, quam excedere non poterant. Senec. 3. *de Be-*
nef. c. 7. Duaren. *in Apol. de iurisd. n. 2.* Hinc iudex datus ¹¹
ad restituendum fundum, si apparuit fundum alterius ef-
se, adiudicare eum non poterat, vt ex Cicerone probat
Gouean. *ad. L. 2. ff. de Iurisd. n. 3.* Add. *L. 7. ff. de Confess. Pollet.*
lib. 3. Hist. For. c. 15. Quo ipso ab *Arbitris* discernebantur, quo- ¹²
rum potestas libera & nullis adstricta vinculis erat, & sen-
tentiam suam regere poterant, non prout lex & iustitia
suaderet, sed prout humanitas aut misericordia impelle-
ret. Senec. *cit. loc.* Et ex hoc fundamento originem traxit ¹³
distinctio inter *Actiones Bonæ fidei & stricti iuris*, quum in
his ad formulam adstringeretur Iudex: in illis vero ex
bono & æquo æstimare poterat, quid alter alteri præsta-
re deberet. §. 30. *I. de Action.* Ant. Guibert. *Quæst. Iur. cap.*
9. n. 15. Vult. *in §. 1. I. de Act. n. 47.* Car. Sigon. *lib. 1. de Iu-*
dic. cap. 22. Vnde & Prætor in formula, quam dabat ar-
bitris, addebat, **QVANTVM AEQVIVS MELIVS SIT**
DARI, vel QVIDQVID SIBI DARE, FACERE OPOR-
TERET EX FIDE BONA. Briffon. *de Formul. lib. 5. p.*
372. Et inde etiam est, quod in multis legibus dicitur, ex- ¹⁴
ceptiones in b. f. iudiciis inesse ipso iure, vt in *L. 84. §. 5.*
ff. de Leg. 1. L. 3. ff. de Rescind. Vend. L. 21. ff. de Solut. quum
iudex earum rationem habere debebat, etsi coram Præ-
tore illarum plane nulla facta esset mentio: contra, non
inerant in stricti iuris actionibus, sed necesse erat, vt in-
ferentur a Præatore ipsi formulæ. Ex quibus facile intel- ¹⁵
ligi potest, quod in §. 30. *Inst. de Action.* dicitur, olim com-
pensationem, quæ ipso iure tollit debitum, tantum locum
habuisse in b. f. iudiciis, & ex rescripto D. Marci de-
mum

16 *CI* mum, opposita doli mali exceptione, in stricti iuris iudiciis introductam fuisse. Vid. Huber. *ad Inst. de Action.* §. 29.

16 Datus autem a Magistratu iudex, v'sitate & ex re ipsa *Iudex datus* dicebatur, *L. 46. ff. de iudic.* & *specialis Iudex L. vlt. ff. de Off. Prat.* & *Iudex pedaneus L. 4. ff. de Tut. & Cur. dat.* ita nominatus, quod ex imo loco sedens iudicaret, & pedibus humum calcaret. Donell. *lib. 17. Comm.*

17 *c. 21. p. 998.* Quæ appellatio communis fuit omnibus, qui in subselliis confidebant, quibusque tribunal ascendere, fas non erat, siue hi minores Magistratus Romæ essent, siue municipales. Ræuard. 3. *Coniectan.* 20. Hillig. *in Do-*

18 *nell. lib. 17. c. 21. litt. 1.* Erant etiam alii, qui *Recuperatores* dicebantur, quasi apud eos certatum fuerit, de recuperando eo, quod alteri abesset. Nec tamen in solis interdictis vsurpati, vt fere sentit Ioach. Steph. *lib. 3. de Iurisd. c. 8. n. 6,* sed & in mutuo & aliis, vt satis liquet ex

19 *Cic. 3. Verr.* Imo & iniuriarum iudicium recuperatorium Cicero vocat *lib. 2. de Inuent. c. 20,* quod Prætores legem XII tabb. *si iniuriam faxit, XXV aris pœna sunt,* aboleuerant, iniuriisque æstimandis recuperatores sedaturos edixerant, teste Gell. *lib. 20. c. 1.* Tale autem negotium tribus plerumque recuperatoribus committebatur, vt videre licet in Verrinis Ciceronis, & apud Liv. *lib. 26. cap. 48.* Plura de iis vid. apud Petr. Nann. *lib. 9. Miscell. cap. 6.* Marc. Donat. *ad Tacit. 1. Ann. c. 74. pag. 131.* Coras. *lib. 3. Miscell. cap. 18.* Sigon. *lib. 1. de Iudic. cap. 22.*

20 In collocando autem iudice necessum erat, vt vtraque pars litigantium in personam dandam consentiret, *Cic. pro Cluent.* vnde consensu litigatorum Iudices constitutos fuisse tradit Papinianus *L. 33. ff. de Appellat.* eaque de caussa, qui nominatim iudicem petebat, aduersarium in-

interrogare solebat, an in hunc Iudicem consentiret: qua
 in re vsitata fuisse verba: *Si alium procas, niue eum pro-*
cas &c. Festus auctor est. Et hæc ratio est *L. 77. ff. de Iu-* 21
dic. in qua Africanus ICTus adserit, in priuatis iudiciis pa-
 trem filium, & filium patrem iudicem habere posse, quum
 omne suspicionis periculum consensu aduersarii tollatur.
 Hillig. *in Donell. lib. 17. c. 25. litt. H.* Si igitur Iudex quem 22
 actor nominabat, reo non displiceret, tunc inter acto-
 rem & reum conuenire dicebatur, Val. Maxim. *lib. 2.*
cap. 3, quem postea Prætor partibus ex conuentione ad-
 dicebat, *L. 30. ff. de Iudic.* Ræuard. *Protribun. c. 11.* Broidæus
in Supplem. Pollet. Hist. For. lib. 5. c. 5. Et ita accipiendum, 23
 quod passim in iure nostro de addicto Iudice dicitur,
 v. gr. *L. 39. L. 46. L. 80. ff. de Iudic. L. 4. ff. quod cert. loc.*
L. 59. §. fin. ad SCt. Trebell. Addicto itaque partibus Iudice, 24
 Prætor in verba litis ius componebat, actionem vel pu-
 re vel addita exceptione decernens, quo simul omnem
 controuersiam in iudicem datum transferebat. Cic. 2. *de*
Inuent. cap. 19, eiusq; interpretes Marius Victorinus *in b. l.*
p. 206. Quod si displiceret aduersario nominatus iudex 25
 sufficebat simplex eieratio his verbis: *eiero iniquus est;*
 aut etiam simplex reiectio per exclamationem: *hunc no-*
lo, vel *nolo hunc eligere,* nullo adlato alio suspicionis argu-
 mento. Cic. 2. *de Orat. c. 70.* Plin. *Paneg. c. 36.* Cuiac. *lib. 9.*
Observ. 23. Maynard. *lib. 1. Dec. 87. n. 2.* Atque ex hac con- 26
 fuetudine eierandi iudicem, forte non incommode *Iu-*
ramentum perhorrescentie, quo hodie in foro vtimur,
 deduci possit, cuius fundamentum alias quærunt in *L. vn.*
C. quand. Imper. inter pupill. quod itidem remedium
 est, quo quis se liberare potest, a probatione suspecti
 Iudicis, quamuis hoc præcipue in gratiam actoris intro-
 ductum, vt præterito inferiore iudice statim superiorem
 adi-

adire possit. Mev. 6. Dec. 71. Conf. integer tractatus Feltmanni de Iuramento perhorrescentia.

- 27 Non autem ex promiscua plebe sumebantur iudices, sed legebantur quotannis a Prætorè, eorumque nomina in Album referebantur, quod *Album Iudicum* erat, ex quo sumi solebant, qui de priuatis litigantium caussis secundum propositam actionis formulam cognoscerent & sententiam ferrent. Senec. lib. 3. de Benef. cap. 7.
- 28 Plin. in præfat. Gell. lib. 14. c. 2. Selecti hi iudices in duas decurias tempore Iulii Cæsaris distributi erant, quibus tertiam M. Antonius post mortem Cæsaris adiecit, quem
- 29 grauiter ea propter exagitat Cic. 5. Philipp. c. 6. His tribus quartam Augustus adiunxit, Suet. August. c. 32, & tandem quintam Caligula, Id. Calig. c. 16. Decuria vero tabula dicebatur, in qua Iudicum nomina perscripta erant, quam modo Album diximus: neque enim decas aut ordo fuit, vt quidam describunt, vid. Casaubon. ad Suet. Aug. c. 32.
- 30 Et hæc ita, si de facto deque certo iure cognoscendum esset. Simplicem autem hanc & nudam veritatis cognitionem Prætor hac formula commendare consueuerat: *Si paret Titium dare oportere &c.* Hæc enim in iudicibus dandis præcipua erat, quam explicat Pompeius Festus in verb. *parret*, quod idem sit ac *inueniatur*, vt comparet, apparet, cuius rei plura exempla congeffit Brisson. de Form. lib. 5. pag. 370.

CAPVT III.

DE IN IUS VOCANDO

ET EDENDO.

SUMMARIA

1. Ante vocationem amica litis compositio tentata.	3. Sicuti nec Editio actionis.
2. Quod tamen non de necessitate.	4. In ius vocare quid?
	5. Ipsa vocatio priuata auctoritate fiebat.
	6. For-

6. Formulæ, quibus vterentur?	29. Reus vadibus destitutus in carcere custodiebatur.
7. Quomodo expedita vocatio?	30. Ratio L. 2 §. 2. & 4. ff. qui satisd. cog.
8. 9. Antestationis ritus.	31. Eundi necessitas a Prætorè limitata.
10. Qui nec Germanis incognitus,	32. Possessores rerum immobilium tantum cauebant.
11. 12. In ius vocatus obtorto collo rapi poterat.	33. Cuius a peregrino rapi non poterat.
13. Non tamen sine præuia antestatione.	34. 35. Latitans, quot modis a Prætorè euocatus?
14. 15. 16. Vocatio, quibus casibus prohibita.	36. Edictum Prætoris vbi adfixum?
17. 18. Irreuerentium pœna.	37. Explicata L. 29. ff. de L. Corn. de Fals.
19. Ægroto vocato iumentum præbebatur.	38. Alterum & tertium edictum quando concesserit Prætor?
20. Actor vocato eunti actionem edebat.	39. Edictum peremptorium, quale?
21. Quot editionum modi?	40. Eius verba.
22. 23. Edita actio, quando mutari poterit?	41. Contumacia quomodo coercita?
24. Rationes, cur sine die & Cos. ederentur?	42. 43. Venditio bonorum contumacis, quo tempore facta?
25. Dies solutionis, quare edendus?	44. 45. 46. Auctionum solemnia.
26. Edita actione reus vadabatur.	47. 48. Soluta debito, residuum quis acceperit?
27. Vades, qui?	49. 50. Quot decretis bon. poss. Prætor dederit?
28. Quis habilis vas?	

Qui igitur litem alteri intendere in animo habebat, 1
antequam in ius iret, per amicos plerumque intra
parietes, quid proficere posset experiebatur. Cic. *pro*
Quinct. cap. 11. *pro Cacinn.* cap. 2. Liv. *lib. 4. c. 9.* Vbi res ita 2
componi non potuit, tum demum petitor eum, a quo
petebatur, in ius vocabat. Sigon. *de Iudic. lib. 1. cap. 18,*
quamvis & indicta causa in ius vocari potuisse, probet
Plaut. *Pers. act. 4. sc. 9. v. 8.* *Age ambula in ius. quid me in ius*
vocas? Illic apud Prætozem dicam, sed ego in ius voco. Vnde 3
facile euinci potest, nec editionem actionis ante voca-
tionem in ius necessariam fuisse, P. Pithæus *in Not. ad*
tit. 2. Collat. LL. Mosaic. Forster. *Paratitl. ff. de Edend.*
Franz. *ad ff. b. t. Dissent.* Anton. Fab. *ad L. 1. de Edend.*

- Cuiac. 10. *Observ.* 10. Hub. Giphani. *de Ordin. Iud.* c. 12. Vul-
 4 tei. *ad Inst. de Act.* n. 44. Dn. Lyncker. *Protribun.* p. 31. In
 ius autem vocare est experiundi causa quem ad eum, qui
 ius dicit, vocare, *L. 1. ff. h. t. §. 3. Inst. de pæn. tem. litig.* quod
 5 cuilibet priuato licebat, ita vt ipse, qui acturus erat, ad-
 uersario denunciaret, vt secum in ius veniret, qui voca-
 tus, si protinus non sequeretur, inuitus obtorto collo se-
 cundum LL. XII tabb. in ius, siue ad Prætozem rapi pote-
 rat. Duaren. 1. *Disput.* 1. Obrecht. *de Iurisdict.* lib. 3. c. 33.
 6 n. 5. Formulæ, quibus hoc casu utebantur, erant: IN IUS
 EAMVS, vel IN IUS VENI, SEQUERE AD TRIBV-
 NAT, vel IN IUS AMBULA, quas variis exemplis illu-
 7 strat Briffon. *lib. 5. de Form. pr.* Ipsa vocatio hoc modo ex-
 pediri solebat: actor quum aduersarium offendisset, illum
 monebat, vt se in ius sequeretur, eiusque vocationis, si
 cunctaretur reus, proximum quemque testem inuoca-
 8 bat his verbis: LICETNE ANTESTARI? hoc est, pos-
 sumne te testem sumere? si respondisset LICET, tunc
 actor testis auriculam attingebat, adiectis verbis: *Memem-*
 9 *to, quod tu mihi in hac causa testis eris,* de quo antestatio-
 nis ritu vide Gruter. 7. *Suspici.* 15. Lil. Gyrard. *Dialogism.* 9.
circ. fin. Franc. Modium *Lect. Nouantiq. epist.* 9. Pollet. 5.
 9 *Hist. For. R. cap. 1.* Auricula autem sedes memoriæ crede-
 batur, Plin. *lib. 11. cap. 45,* & vt frons antiquitus sacra Ge-
 nio, digiti Mineruæ, genua Misericordiæ, ita auris Me-
 moriæ tributa fuit. G. Obrecht. *Exercit. Iur. Antiq.* p. 16.
 10 Illud adhuc notandum, similem antestandi ritum in ve-
 terum Germanorum legibus obseruari, v. g. in LL. Bo-
 iar. tit. 2, referente Hotoman. *lib. 3. Observ.* 15, *Si quis te-*
stem habuerit per aurem tractum de qualibet causa, finita
ratione & hoc confirmant per testes, posthac non debet repe-
tere nec inquirere illum a quo finivit rationem suam. Et si
 va-

voluerit, tunc per testes defendat se, illi testes testificent, si-
 cut scit, unde ad testem per aurem tractus fuit. Et in LL.
 Ripuar. tit. 62: Et unicuique alapas donet, & torqueat auri-
 culas, ut ei postmodum testimonium praebeant. Facta ante- 11
 statione, aut ire debebat reus, aut pati, ut iniecta manu
 obrorto collo ad Praetorem raperetur; quam vim qui-
 dem adhibitam negant Io. Robert. 3. Sentent. Iur. 1. Guil.
 Forner. 3. Select. Iur. 12. Io. Vaud. 2. Quaest. 26. Bachov. in
 Wesembec. h. t. Dn. Schwendendörf. in Eckold. h. t. §. 2. sed 12
 abunde cum legis decemviralis auctoritate, tum aucto-
 rum testimoniis, rationibusque ex LL. nostris adductis
 comprobant Iac. Ræuard. ad LL. XII. tabb. c. 5. Cuiac.
 7. Obs. 10. Pollet. 5. Hist. For. R. cap. 1. P. Perenon. 1. Anim-
 aduers. 19. Ludov. Carrio 2. Emendat. 12. P. Nann. 12. Miscell. 1.
 P. Busius ad L. 1. h. t. Vultei. 1. Discept. 1. Add. Huber. ad 13
 Inst. de Pœn. tem. litig. n. 5. Citra antestationem vero, si qui
 raperetur, iniuriarum actio locum habebat, Acron, Ho-
 rat. interpres, ad lib. 1. Sat. 9. Coras. ad §. 12. Inst. de Action.
 n. 5. 6, nisi reus improbus & intestabilis, quem sine ante-
 statione rapi potuisse, probant Ioach. Hopperus lib. 3. de
 Iuris Arte pag. 566. Ræuard. cit. loc. per locos Plauti Aulu-
 lar. act. 4. sc. 10. & Pers. act. 4. sc. 9. Debebat autem vocans 14
 rationem habere (1) loci: nec enim poterat quis ex domo
 sua extrahi, quum hæc tutissimum cuiuslibet refugium
 sit, L. 18. ff. h. t. cuius legis ratio vnice in priuata violentia
 consistit, & idcirco hodiernis citationibus, vbi per iudi-
 cem cuncta expediuntur, vix tuto applicari potest: quam-
 vis & hodie quidam iudices illud adeo sancte attendunt,
 ut contumacem in caussa ciuili potius ex platea rapiant,
 quam ex ædibus extrahi curent. Vid. Anton. Gabriel 15
 Comm. Conclus. lib. 7. concl. 10. (2) temporis, ne vocaret ali-
 quem, dum vxorem ducebat, quod etiam ad eos, qui
 nu-

- nuptiis interfunt, extendit Vmm. *Process. disp. 5. tb. 6. n. 29*
arg. L. 3. b. t. vt, quod ibi commiseratio, hic communio
gaudii efficiat: nec eum, qui funus ducebat, aut iusta fa-
ciebat mortuo, vel funus prosequeretur, &c. vid. L. 2. 3.
 16 *4. b. t. Hahn. ad Wesemb. b. t. (3) persona, vt scil. non voca-*
ret Magistratum durante Magistratu, L. 2. ff. b. t. L. 48. ff.
de Iudic. nec infantes & furiosos, L. 4. pr. b. t. Bachov. ad
Wesemb. b. t. nec eos sine impetrata venia, quibus singu-
laris reuerentia debetur, L. generaliter 13. b. t. quod vlti-
imum itidem hodie cessat, quum nostris moribus nulla
inferatur iniuria reo ab actore, quum iudex decernen-
do citationem, causam citationis iustam declarasse vi-
detur, quo casu & iure Romano edicti poena cessabat,
L. 15. ff. b. t. modo tamen in libello pro impetranda cita-
tione exprimat reuerentiae vinculum, & verba in fa-
ctum temperentur. Illustr. Stryk. V. Modern. ff. b. t. n. 2.
 17 *Hillig. in Donell. lib. 23. cap. 3. litt. Z. In irreuerentes au-*
tem iure Romano poena 50 aureorum statut. fuit, quae
ipsi vocanti applicabatur, non fisco, post alios Schneidew.
ad §. 12. Inst. de Act. n. 50, vnde hanc poenam nec Prin-
ceps remittere poterat, L. 2. C. b. t. Cuiac. lib. 10. Obs. 10.
 18 *Quod si inopia laboraret vocans, quasi inofficiosus ca-*
stigabatur, L. vlt. b. t. ex quo tritum illud: qui non habet in
 19 *ere, luat in corpore. Aegrotum vero & imbecillum si quis*
vocare vellet, iumentum ei currumue dare tenebatur,
secundum LL. XII tabb. teste Gell. lib. 20. cap. 1.
 20 *Quod si igitur vocatus iret, actor ipsum, vt actio-*
nem ei ederet, ad Album Praetoris deducebat, ibique
formulam, qua aduersus eum vti volebat, indicabat, vt
deliberare possit, an cedere, an contendere vltra velit, &
si contendendum putaret, instructus veniret ad agen-
dum, cognita actione, qua conueniebatur. L. 1. ff. de
Edend.

Edend. Ang. Politian. *Observ. & Emend.* c. 82. Pius Anton.
 Bartolin. *Auctuar.* cap. 70. Duaren. 1. *Disputat.* 13. Sigon.
 1. *de Iudic.* c. 19. Alios quatuor actionum edendarum mo- 21
 dos referunt *Iac. Ræuard. Protrib.* cap. 4, & Steph. Forca-
 tul. *in Cupid. Iurisp.* c. 17, (1) si quis diceret, qua actione
 agere vellet. (2) si quis eius, quam allegabat, actionis de-
 scribendæ reo faceret copiam. (3) si actor suam in-
 tentionem libello complexus esset, & eam sic offerret
 aduersario. (4) si ex libello eam aduersario dictaret.
 Vid. *L. 1. ff. de Edend.* Hanc editam actionem iure civili 22
 emendare aut mutare non poterat, donec illius rigorem
 Prætor mitigaret, & ante litem contestatam id fieri per-
 mitteret, prout edicti perpetui, qua parte est de edendo
 monet auctoritas, vt Impp. aiunt *L. 3. C. de Edend.* Vaco-
 nius a Vacuna *lib. 6. Declarat. Iur. Civ. 89. n. 1. 2.* Vid. ta-
 men Gilken. *ad cit. l. n. 19*, vbi certos casus enumerat,
 quibus auctoritas edicti obstiterit, quo minus etiam ante 23
 litem contestatam emendare eam aut mutare licuerit.
 At postquam ex constitutionibus Principum iudices ve-
 teribus istis formulis dari desierunt, etiam post litem
 contestatam eodem iudicio id fieri permissum fuit, ita vt
 aliud pro alio, etiam ex alia causa intendi possit, vt diser-
 te ait Iustinianus §. 35 *Inst. de Act.* quod necessario per mu-
 tationem actionis fieri debuit. Donell. *ad L. 3. C. de Edend.*
n. 16. Vacon. a Vacuna *cit. l. n. 6.* Bachov. *ad cit. §. 35.* Franz.
ibid. Vult. *ibid.* Dn. Lyncker. *Protribun. pag. 43*, vbi tamen
 Imp. verba *in cit. §. 35* ad casum restringit, quando actor
 sine culpa sua in facto errauit. Præter actionem vero 24
 & rationes & instrumenta, imo omnia, quæ apud Iudi-
 cem editurus esset actor, edere debebat, *cit. L. 1. §. 3.* hæc
 tamen, quum ad deliberandum tantum & præparandi
 iudicii causa darentur, sine die & consule, hoc est, sine
 anno

- anno & die, (Romani enim per Coss. tempus designabant) cuius ratio datur in *cit. l. §. 2*, ne interea excogitetur aliquis modus per calumniam arguendæ falsitatis ex tempore, seu ne quid falsi fiat, aut materia falso fabricando præbeatur, vt in *L. 2. §. 6. ff. quem ad. test. aper.* dicitur.
- 25 Dies autem in quem solutio collata, edendus erat, quia est pars obligationis, *cit. L. 1. §. 2.* sine quo tota edi non videtur, *L. 1. §. pen. b. t.* Conf. Pacian. *de Probat. lib. 1. c. 66.*
- 26 Edita actione a Præatore petebat actor, vt reum vadare permetteret, quod manifeste docet Plaut. *Aulul. act. 2. sc. 4. v. 40*, vbi Euclio dicitur a Præatore postulasse, vt sibi liceret Miluum vadari, hoc est, vades & sponsores exigere, de se sistendo certo die, qui plerumque perendinus
- 27 erat, in iure siue apud Præatorem. Vades autem dicebantur, qui pro alio vadimonium promittebant, quos ita dictos putat Acron *ad Horat. lib. 1. sat. 1*, quod qui eos dederat, vadendi haberet potestatem. Ipse tamen vas seu fideiussor habilis non tantum ex facultatibus, sed etiam ex conueniendi facilitate æstimabatur *L. 2. pr. ff. qui satisdar. cog.* vnde & in *l. 7. ff. eod.* idoneus fideiussor & qui fori præscriptionem habet, hoc est, qui non iurisdictioni illius iudicis subiectus est, coram quo causa pendet, sibi inuicem opponuntur. Vadimonii formulam, qua vades fidem suam adstringere tenebatur, Ictus concipiebat, *Cic. ad Q. Fr. lib. 1. ep. 14*, qua concepta e iure dcedebatur. Sigon. *1. de Iudic. c. 20.* Quod si vero reus idoneos fideiussores dare non poterat, in carcere adseruabatur in proximum postulationum diem, Plaut. *Pers. act. 2. sc. 4. v. 18*, quæ ratio est, cur pro iis, quibus singularis debetur reuerentia, etiam fideiussores minus idonei admittantur, iique penitus reiici non possint. *L. 2. §. 2. §. 4. ff. qui satisdar. cog.* quod tamen de sola cautione in iure

si-

sistendi, accipi, nec ad cæteras extendi volunt Vultei.
lib. 2. de Iudic. c. 5. Dn. Lyncker. Protribunal. p. 35.

Huncrigorem XII tabb. aliquatenus mitigavit Præ-³¹
 tor, vt ille, qui mox ad satisfactionem & cautionem se of-
 ferret, protinus ire necessum non haberet, vid. *rubr. ff.*
in ius vocati vt eant, aut satis vel cautum dent. Vnde ³²
 etiam recte monet Ræuard. *in LL. XII tabb. cap. 5,* pos-
 sessores rerum immobilium ne quidem ad satisfatio-
 nem fuisse obligatos, dummodo simpliciter cauerint
 & promiserint, se statò die in iure futuros: *L. 15. ff. qui sa-*
tisdar. cog. quia satisfatio iniungebatur, ne reus ante li-
 tem contestatam fugiens, sententiam ferre impediat,
 Coras. *in L. 15. §. 16. ff. de Damn. inferet,* quæ fugæ suspicio
 in possessoribus immobilium cessat, *Peregrin. Iannin. de*
Citat. reali 1. c. 2. n. 157. Valasc. Conf. 66. n. 5, quum res soli a-
 moueri nequeant, Robert. *3 Sent. 21,* huiusque contuma-
 cia per missionem in bona facile coerceri possit. Bene ³³
 tamen notandum, hæc omnia sic olim locum habuisse,
 si Romanum ciuem, cuius Romanus in ius vocaret: si
 enim cum hoste, hoc est, cum peregrino manus conse-
 renda, nec rari nec trahi ciuem per peregrinum passi
 sunt decemviri, sed diem duntaxat condici, quod indi-
 cant tabulæ: *si status dies cum hoste venito: quemcunque*
autem peregrinum olim hostem dictum fuisse, auctor
est Cic. lib. 1. Offic. cap. 12. Conf. Macrob. lib. 1. Saturnal.
cap. 16. Ræuard. cit. loc.

Quod si vero is, a quo petebatur, latitaret, nec vllam ³⁴
 secum agendi potestatem faceret, quum de domo ex-
 trahi non posset, actor Prætoris auxilium implorabat,
 qui audita & cognita causa reum euocari ad sui defen-
 sionem iubebat. Fiebant autem euocationes non-³⁵
 nunquam solis denunciationibus, interdum litteris,
 D inter-

interdum edictis. Nam si is, a quo petebatur, in vrbe esset, & e publico conspiceretur, creditor tamen, seu actoris conspectum fugeret, per denunciationem in domum solemnè vicinorum testatione euocabatur, quæ denuntiatio idcirco *detestatio* dicitur in *L. 40. ff. de V. S.* Quod si in vrbe non esset reus, sed in alio loco frustrationis causa latitaret, litteras a Prætorè ad Magistratum loci impetrare solebat actor, vt is mone-
 36 ret eum, vt statò die ad sui defensionem veniret. *l. 1. §. 4. ff. de requir. vel absent. damn.* cui conueniens est, quod ait Cic. *3 Verr. cap. 10. Verres simul ac tetigit prouinciam statim Messanam litteras dedit; Dionem euocauit, calumniatores ex sino suo apposuit, qui illam hereditatem Veneri Erycina commissam esse dicerent.* Si vero nec litteris nec denunciationibus latitans euocari possit, iussu & auctoritate Prætoris edictum seu libellum ad ipsas latitantis ædes solemnè vicinorum aliorumque proborum ciuium testatione actor proponebat, quo latitantem in ius vocabat, vt ita admonitus defensor sui existeret, *L. 4. §. 6. ff. de Damn. infect.* *L. 22. §. 2. ff. quod vi aut clam.* Atque inde intelligi potest, quod Vlpianus scribit in *L. 25. de L. Corn. de fals.* *Qui nomine Prætoris litteras falsas reddidisse, edictumue falsum proposuisse dicetur, ex causa actione in factum pœnali tenetur, quamquam L. Cornelia reus sit.* De huiusmodi enim litteris & edictis Vlpianum sensisse ex eius responsi epigraphe manifestum est, *Vlpianus lib. 7 ad Edictum.* Nam libro quinto, sexto & septimo ad edictum, de iudiciis, iisque omnibus, quæ ad iudicia priuata pertinebant, egerat Vlpianus. *Ræuard. Protribunal. cap. 3.*
 38 Affixis itaque primis tabulis, si latitans ad sui defensionem non venisset, Prætor post interuallum decem dierum, alterum edictum decernebat *L. 69. ff. de Indic. &*
 tan-

tandem tertium *L. 70. ff. eod.* quibus propositis actor per- 39
emptorium impetrabat, inde dictum, quod perimebat di-
 sceptionem, hoc est, non ultra patebatur aduersari-
 um tergiuersari, *cit. L. 70.* Nonnunquam autem hoc e- 40
 dictum post vnum vel alterum, nonnunquam statim
 dabatur, quod appellari solebat *unum pro omnibus*, cu-
 ius verba fuere, *si die scripto non veneris, quasi contumax*
condemnaberis. Ræuard. *Protribun. cap. 3.* Broidæus in *Co-*
roll. ad Pollet. Hist. For. R. lib. 5. c. 3. Vbi vero edicti per- 41
 emptorii dies venerat, nec se sifteret reus, actor eius con-
 tumaciam accusabat, de quo vbi Prætori constitit, in
 bona iri iubebat actorem, cuius decreti prætorii verba
 conseruauit Vlpianus in *L. 7. §. 1. ff. quib. ex caus. in eat.*
Qui fraudationis causa latitauerit, si boni viri arbitrato non
defendetur, eius bona possideri vendique iubebo. Venditio 42
 tamen protinus non fiebat, sed postquam certo tempo-
 re possessa essent bona, quod xxx dies fuisse putant Ræ-
 vard. *Protribunal. cap. 3.* Hotoman. *ad L. 13. §. 1. C. de Iudic.*
Scip. Gentil. 1. de Iurisdict. c. 24. moti loco Cic. *pro Quinct.*
cap. 8. Aliorum sententias vide apud Menoch. *de Arbi-*
trar. Iud. cas. 6, qui tandem arbitrio iudicis id committi
 debere concludit. Si igitur durante hoc tempore nemo 43
 satisdedit, (nam oblata satisfactione, possessio desine-
 bat, Hotoman. in Cic. *Or. pro Quinct. pag. 17*) creditores
 iterum Prætozem adibant, petebantque, si plures essent,
 vt sibi vnum ex corpore constituere liceret, qui debi-
 toris bona auctiori subiiceret, & hic constitutus *Magister*
 dicebatur. *L. ult. ff. de Cur. bon. dand.* Theophil. in *tit. de*
Sucess. bonor. Brisson. *lib. 6. Formul. pag. 511.* Iac. Nicol. Lo-
 enfis *lib. 9. Miscell. Epiphill. c. 1,* quo facto in celeberrimis 44
 vrbis locis tabulæ figebantur, cunctisque debitoris bonis
 suspendebantur libelli, quibus omnes creditores admo-

nebantur, vt certo die ad auctiōem adessent, Cic. *pro Quinct.* cap. 6. Ræuard. *Protribun.* cap. 3. circ. fin. Turneb. *lib. 12. Aduers.* cap. 19. Hotoman. *in Cic. Or. pro Quinct.* cit.

45 *loc.* Iac. Nicol. Loensis *cit. loc.* Appropinquante die auctiōni destinato, Prætor ad nouam creditorum instantiam, auctiōem permittebat, *L. 9. C. de Bon. auctōr. Iud. poss.* quæ hasta in foro posita, solemnī ritu peragebatur.

46 Huic præco adstabat, vt pretium auctiōemque proclamaret, & emtores obseruaret, qui sublato digito se profitebantur. *Franc. Modius Lect. Nouantiq. epist. 105.* Distractis autem bonis & ære alieno persoluto, quid cum eo, quod supererat, factum, (nam missio in vniuersa bona

48 fiebat) nusquam diserte scriptum memini. Putat tamen Hotoman. *in Cic. Or. pro Quinct. p. 45,* ei qui bonorum possessionem postulasset, quæcunq; reliqua fuerint, addicta fuisse, ita tamen, vt qui postea creditores alii reperirentur, confugere nominum suorum causa, ad ipsum potuissent, quod ex cit. Cic. *Orat. pro Quinct.* colligit. Conf. Cuiac. *ad Nov. 53. p. 3. pag. 595.* Casp. Schiffordeghe *lib. 1. ad Ant. Fabr. tract. 7. quæst. 1.* Dissent. Hillig. *in Donell. lib. 23. c. 14.*

49 *litt. A.* Illud adhuc notandum, Dd. vulgo duo decreta agnoscere, quibus Prætor bona latitantis possideri vendique iusserit, & post missionem ex primo decreto, perseverante in contumacia reo, interpositum fuisse secundum decretum, atque sic denique ad distractionem bonorum peruentum esse. Ræuard. *Protribun. c. 3. c. fin.* Corras. *ad L. 15. §. 16. ff. de Damn. inf.* Gœdd. *de Sequestr. c. 2. n. 14.* Menoch. *Arbitr. Iud. cas. 6.* Scaccia *i. de Iudic. 96.* Scip. Gentil. *1. Iurisd. 24.* Sed vti nullibi in iure mentio secundi decreti, præterquam in causa damni infecti *L. 15. §. 16. ff. de Damn. infect.* ita nec in aliis causis interponi solitum verius est, sed ex vno eodemque prætorio edicto *L. 7. §. 1*

§. 1. ff. quib. ex. causs. in poss. eat. & bona possessa & vendita
fuisse. Casp. Schiffordegher ad A. Fabr. lib. 1. Tract. 7. Hil-
lig. ad Donell. lib. 23. c. 13. litt. A.

CAPVT IV.
DE IIS, QVAE IN IVRE
FIEBANT.
SVMMARIA.

1. Prator litigantes in Comitio citari iubebat.	27. Sacramentum quid?
2. Occurrere ad Vadimonium & sistere quid?	28. Quomodo a sponsione differat.
3. Reus actorem prouocabat.	29. Reus restipulare debebat.
4. Cui actor replicabat agendo causam.	30. Iudicium quando postulatum?
5. Actori contradicebat reus.	31. In personali actione interrogationibus actor vsus.
6. Inaudita causa Prator actionem non dabat.	32. 33. 34. Quae perquam necessariae apud Romanos.
7. Actiones formulis inclusae.	35. In quibus causis potissimum obtinuerint.
8. Vindicatio ubi instituta?	36. Formula interrogationum.
9. Vindicatio quoruplex?	37. Actio interrogatoria, quae?
10. Possessionis vindicatio quando instituta?	38. Mentiri & falsum dicere, quomodo differant?
11. 12. 13. Quomodo instituta si res mobilis?	39. 40. Quid si taceret interrogatus?
14. Actio ad exhibendum.	41. Iudicem quando postularint litigantes?
15. Si res immobilis quomodo instituta vindicatio?	42. Iudici Prator in verba litis formulam componebat.
16. Manuum conserctionis originem a Germanis deducit Hotoman.	43. Cui & rei exceptio inferebatur.
17. 18. 19. Mutata solemnia vindicationum.	44. Exceptio cur <i>conditio</i> dicta in L. 12 ff. de Except.
20. Imaginaria profectio, cur introducta.	45. Cur <i>prescriptio</i> in L. 91 ff. de solut. &c.
21. Improbatur a Cicerone.	46. Satisfactiones quoruplices?
22. <i>Proprietatis</i> vindicatio, quomodo instituta?	47. Reus in actione reali satisfidabat.
23. Solida cautio, quae?	48. Non autem actor.
24. Possessor quomodo satisfidaret?	49. In personali, neuter.
25. Sponsionum ratio.	50. Nisi per Procuratores agerent.
26. Earum formula.	51. Lis quomodo contestata?
	52. Litis contestatio, vnde dicta.
	53. Communis Pragmaticorum error notatus.
	54. Ex-

54. Explicatur §. 35. Inst. de Act.

55. Eremodiciū committere, quid?

56. 57. Quomodo a desertione vadimonii differat?

58. 59. Vadimonii desertio, quæ?

60. Deserens, quibus casibus excusaretur?

61. Dies diffusus, qui?

- 1 **P**erendino igitur die, in quem plerumque vadimonium promitti solebat, Prætor, quum summo mane in Comitium venisset, litigatores per accensum viua voce citari iubebat, vt præsentés sint nec ne, appareret. *L. 7. pr. ff. de in integr. rest. L. 10. ff. de Publ. act. Afcon. Ped. 3. Verr. Add. Illustr. Stryk. diff. 3. de Iur. Sens. c. 5. n. 8. Rævard. Protribun. c. 2. Dion. Gothofr. ad Nov. 112. c. 3 litt. q.*
- 2 Quod si vterque litigatorum præsens esset, actor *occurrere ad vadimonium*, reus *sistere* aut *obire* dicebatur. Sueton.
- 3 *Calig. c. 39. Plin. lib. 8. epist. 12. Gell. lib. 2. c. 14.* Reus tamen prius ita agebat: *Vbi tu es, qui me vadatus es? vbi tu es qui me citasti? ecce ego me tibi sisto, tu contra, & te mihi siste.* Plaut.
- 4 *Curcull. act. 1. sc. 3. v. 5.* Procedente vero actore, rogabat reus: *Quid ais?* cui respondebat actor, si personali actione conueniret reum: *Aio, te mihi dare vel facere oportere &c.* si reali absoluta: *Aio, e. g. fundum, quem possides, meum esse,* seu prout natura actionis postulabat, quam ille intendere volebat. §. 1. *Inst. de Action.* Sigon. *lib. 1. de Iudic. c. 21.*
- 5 Reus vero vel negabat intentionem actoris, vel si confiteretur, exceptione se defendebat, qua mutua contentione cognoscebat Prætor, an iudicem arbitrumue dare, an causam ad Centumuiralis iudicii cognitionem seruare deberet; vtrum leges permitterent actionem, an prohiberent. Nunquam enim inaudita causa actionem decernere solebat, quo pertinent verba in nostris Pandectis vbiuis obuia: *cognita causa actionem dare, cognita causa actionem denegare.* Singulæ autem actionum intentiones propriis formulis, vt iam diximus, inclusæ erant, quas in singulis, cuius modi fuerint, enarrare longum
- gum

gum foret: sufficet vnicum exemplum adduxisse, quid
 in vindicatione obtinuerit, & quemadmodum hæc insti-
 tuta. Omnis autem olim vindicatio ex LL. XII tabb. 8
 apud Prætorem fiebat, in re atque loco præsentis. Alia ta- 9
 men *possessionis* erat, alia *dominii*. Possessionis vindi- 10
 catio proprie *vindicia* dicitur, & instituebatur, quando
 incertum esset, vter litigantium, proprietatis lite pen-
 dente, rem controuersam possidere deberet. Ascon.
 Ped. 3. *Verr. pag. 100.* Si res mobilis vindicanda, v. g. ser- 11
 uus, vindicatio in hunc modum facta est: qui serui pos-
 sessionem petebat, eum iniecta manu, quasi vim quan-
 dam adhibendo, vindicabat, & roganti reo: *quid ais?* re-
 spondebat: *hunc hominem ex iure Quiritum meum esse aio,*
eiusdemque vindicias mihi dari postulo, quod ex Liv. lib. 3.
cap. 44 colligimus. Vid. Brisson. lib. 5. *Formul. pag. 474.*
 Si alter taceret aut cederet, Prætor seruum addicebat 12
 vindicanti, vsque ad exitum iudicii de dominio instituendi.
 Sin autem ille contra vindicaret, & eundem seruum 13
 manu prehensens responderet: *Et ego hunc hominem me-*
um esse aio, eiusque vindicias mihi conseruari postulo: tum
 Prætor cognita causa possessionem illi, qui nec vi, nec
 clam, nec precario possidebat, seruum addixit, quamuis
 si de rebus mobilibus controuerteretur, illæ sæpius apud
 sequestræ, aut in æde sacra deponebantur, vt ex innume-
 ris Prudentum responsis constat. Conf. Ræuard. *ad LL.*
XII tabb. c. 6. extr. Si vero rem, de qua litigabatur, reus oc- 14
 cultaret, actor ad exhibendum agebat, vt exhibita vin-
 dicari possit. *L. 3. §. 3. ff. ad Exhibend.* Quod si vero res im- 15
 mobilis peteretur, tunc Prætor vna cum litigatoribus in
 fundum controuersum ex iure proficiscebatur, ibique fa-
 cta manuum conseruacione, quem suum fundum esse actor
 contendebat, eundem contra vindicabat reus, eamque
 vim

vim, quæ per eiusmodi manuum confertionem fiebat
 non bellicam aut manu factam fuisse, Gell. *lib. 20. cap. 10*
 testatur, cuius modus tamen in antiquioribus litteris non
 16 declaratur. Hunc ritum Hotoman. *lib. 3. Observ. 15* ori-
 ginem traxisse putat, ex veterum Germanorum institu-
 tis, qui lites plerasque certamine singulari diremerunt,
 a quibus Latium forte aliquando ante Romam conditam
 occupatum fuerit, cuius tamen rei fides penes auctorem
 17 est. Cæterum *postquam Prætores* (verba Gellii sunt cit.
lib. 20. cap. 10) *propagatis Italiae finibus, datis iurisdictionibus,*
negotiis occupati, proficisci vindiciarum causa in longinquas res
grauabantur, institutum est contra XII tabb. tacito consensu, ut
litigantes non in iure apud Prætores manum confererent, h. e.
vna cum Prætores manus conferendæ gratia ex iure, siue
loco illo, in quo ius reddebatur, in locum controuersum
proficiscerentur, sed ex iure manum confertum vocarent, id est,
alter alterum ad conferendum manum in rem, de qua ageretur,
vocaret, atque profecti simul in agrum, de quo litigabatur, terræ
aliquid ex eo, uti vnâ glebâ, in ius in urbem ad Prætores de-
ferrent, & in ea glebâ, tanquam in toto, agrum vindicarent. Et
in hanc sententiam dixit Festus ex Cincio: Vindiciæ olim
dicebantur, quæ ex fundo sumptæ, in ius adlatæ erant, vid. Franc.
 18 Balduin. *ad LL. XII. tabb. cap. 45.* His autem vindiciis in
 19 ius adlatis actor, qui deiectus erat eas manu tenens posses-
 sionem petebat. Sed quemadmodum Prætores nego-
 tiis variis occupati, dicendarum vindiciarum causa pro-
 ficisci grauabantur, ita litigantes quoque manus conse-
 rendæ gratia tandem in agros proficisci & inde glebas
 20 in ius deferre desierunt. Ne tamen prisca iudiciorum
 ordinis solemnitas aboleretur, instituta & surrogata a
 Pontificibus, in veræ profectiois locum imaginaria,
 quædam profectio, qua litigantes certam inire viam,
 eamque redire debebant, quod nimium exagitat Cic.
 pro

pro Muren. cap. ii. extr. vbi: itaque irati illi, inquit, de IC. 21
autem loquitur, quod sunt veriti, ne dierum ratione peruulgata
& cognita, sine sua opera lege posset agi, notas quasdam compo-
suerunt, vt omnibus in rebus ipsi interessent. Cum hoc fieri bel-
lissime posset: FVNDVS SABINVS MEVS EST: IMMO MEVS;
deinde iudicium, noluerunt. FVNDVS, inquit, QVI EST IN
AGRO, QVI SABINVS VOCATVR, satis verbose, cedo quid
postea? EVM EGO EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE
AIO. Quid tum? INDE EGO TE EX IVRE MANV CON-
SERTVM VOCO. Quid huic tam loquaciter litigioso responde-
ret ille, vnde petebatur, non habebat. Transiit idem ICTus, tibi-
cinis Latini modo: VNDE TV ME, inquit, EX IVRE MANV
CONSERTVM VOCASTI, INDE IBI EGO TE REVOCO.
Prator interea, ne pulchrum se ac beatum putaret, atque aliquid
ipse sua sponte loqueretur, ei quoque carmen compositum est, cum
ceteris rebus absurdum, tum vero in illo: SVIS VTRISQVE SV-
PERSTITIBVS, PRAESSENTIBVS, ISTAM VIAM DICO,
INITE VIAM. Presto erat sapiens ille, qui inire viam doceret,
REDITE VIAM, eodem duce redibant. Hæc iamdum apud
istos barbatos ridicula, credo, videbantur, homines, quum recte
atque in loco constitissent, iubere abire & vnde abiissent, vt eodem
statim redirent.

Cæterum si nulla esset possessionis controuersia, sed 22
de dominio tantum ageretur, solis sacramentis, nulla
vindiciarum quæstione facta, sic contendebatur, vt is
interim, penes quem rei controuersæ possessio esset, ido-
nee fatisdaret, se nihil in possessione deterius facturum:
Ascon. Ped. 3. Verr. pag. 100, quam fatisdationem, si recu-
saret possessor, possessio in petitorum transferebatur, si
hic ad illam se offerret: quod si nec petitor fatisdare vel-
let, penes possessorem possessio manebat, quum in pari
caussa potior sit possessor. Paull. lib. 1. Sent. tit. 11. L. 6. §. 6.
ff. de Carbon. Edict. Et hæc est quæ solida cautio dicitur in 23
L. 5. pr. ff. de hered. petit. de qua etiam in L. 15. §. 2. ff. de quæ-
stion.

- 24 *stion.* Fiebat autem fatisdatio per prædes, quos *Ascon. Ped. cit. ioc. fideiussores locupletes* interpretatur, pro re, de qua apud iudicem lis est, ne interea, qui tenet, diffidens causa, possessionem deteriore faciat.
- 25 Accepta fatisdatione actor reum sponsione prouocabat, *Ascon. c. l. cuius faciendæ ratio eiusmodi fuit.* Petitor, ubi aduersarium sibi contradicere audiebat, sponsione sacramenti eum prouocauit: *Ni ita esset*, cuius formulæ, quæ solemnitas in sponsionibus erat, plurima exempla exhibet *Briffon. lib. 5. de Form. pag. 369.* Ipsam autem sponsionem ita concipiebat actor: *quando negas, hunc seruum meum esse, sacramento te quinquagenario prouoco. Spondesne quingentos si meus sit?* cui aduersarius: *Spondeo, si tuus sit.* *Valer. Prob. in Not. Rom.* Sacramentum autem Romani, teste *Varr. lib. 4 de Ling. Lat.* certum assium numerum dicebant, qui apud Pontificem, hoc est, in æde sacra hac intentione deponeretur, ut is, qui vicerat, suum depositum ex loco sacro auferret, victi ad ærarium rediret. *Conf. Ræuard. lib. 5. Varior. cap. 10.* Atque in hoc differerebat a simplici sponsione, in qua litigantes interueniente stipulatione sibi inuicem tantum promittebant certam pecuniæ summam, quam victor a victo eodem iudicio exigere solebat. *Cic. pro Quinct. cap. 8, ibique Hotoman. pag. 20. Broidæus in Suppl. ad Pollet. Hist. For. R. lib. 5. cap. 5. pag. 436.* Prouocatus igitur tali sacramento, solemnibus verbis restipulari solebat: *Et tu spondesne quingentos ni tuus sit?* cui actor respondebat: *Spondeo ni meus sit.* *Vid. Liv. lib. 39. cap. 43. Valer. Max. lib. 2. cap. 8. Hotoman. in Cic. Or. pro Quinct. pag. 19.* Atque hoc nisi faceret actor
- 30 litem amittebat. Tandem iudicium postulabant, de cuius constitutione antequam agamus, quid in aliis actionibus singulare obtinuit, paucis explicabimus.

In

In personalibus actionibus singulare fuit, quod actori 31
interrogationibus vti licuerit, ex quibus actio interro-
ganti nascebatur, siue respondisset interrogatus, siue ta-
cuisset, illic ex verbis, hic propter contumaciam. *L. II. ff.*
de Interrog. in Iur. fac. Et hæc apud Romanos ideo neces- 32
sariæ erant, quod ille, qui intentione sua plus complexus
esset, hoc est, vel re, vel loco, tempore aut causa plus
petiisset, causa caderet. §. 33. *I. de Action.* Paull. *lib. 1. Sen-*
tent. tit. 10. Nam si quis petiisset a Prætorè actionem ex 33
mutuo pro centum, formulam Prætor ita concipiebat:
Si paret, Titium debere centum, Iudex condemna. Quod si 34
igitur in iudicio Iudici Titius approbasset, se non 100 sed
60 debere, Iudex Titium absoluerè tenebatur, quum nec
litteram in præscripta formula mutare posset. Titius
vero, si denuo conueniebatur, exceptione rei iudicatæ
se defendebat. Fiebant autem interrogationes vt plu- 35
rimum in actionibus noxalibus & conditionibus certi
intendandis, vt ex *tot. tit. ff. de Interrog. in Iur. fac.* appa- 36
ret, quarum formula hæc fuisse videtur, *quando te in iu-*
re conspicio, postulo anne sies auctor, hoc est, anne sis ille, a
quo ius meum persequi debeam: siue, *quota ex parte sies*
auctor. Valer. *Prob. in Not. Rom. Hotoman. 7. Obs. 15*, quod
clarius & plenius profert Ræuard. *Protribun. c. 5: Aio ex*
L. Titii hereditate mihi centum debere, quando te in iure
conspicio, postulo anne sies auctor: quanquam hunc inter-
rogandi modum Polletus *lib. 5. Hist. For. R. cap. 4. p. 431* ad
eum auctorem referendum putet, quem Guarandum
vocamus, qui de euictione tenetur, & nullo vadimonio
obstrictus in iure reperiebatur, quod ex prioribus verbis
elicit, *quando te in iure conspicio.* Ex interrogati autem 37
responsione actio interrogatoria competebat, quæ &
confessoria dicitur *L. 25 §. 1. ff. ad L. Aquil.* qua ex sua respon-
E 2 fio-

- fione conueniebatur interrogatus, *L. 4. 12. 13. § vlt. ff. b. t. licet mentitus fuerat, L. 11. §. 10. eod.* nisi ex iusto errore
- 38 re se falsum dixisse probaret. Mentiri autem & falsum dicere quomodo differant vid. Hieron. de Cæuallos *Spec. Comm. Opin. q. 128. n. 5.* B. Bruneman. *ad cit. L. 11. n. 20.* Quod si interrogatus plane tacuisset, instituta actione, ac si negasset, in solidum poterat conueniri, quum Prætorem contemnere videbatur, *L. 11. §. 4. dict. tit.* quæ singula latissime prosequutus est *Iac. Ræuard. Protrib. cap. 5.*
- 40 Proposita igitur actionis intentione, litigatores pro natura actionis iudicem arbitrumue petebant, quibus Prætor eum dare solebat, in quem vtraq; pars consenserat, cui
- 41 in verba litis ius componebat, vt secundum illud præsentem controuersiam definiret. *Ræuard. lib. 1. Præiudic. c. 5.*
- 42 In hoc autem iure componendo non tantum actoris intentioni rationem habebat Prætor, sed rei quoque admittebat exceptionem, actorisque nonnunquam replicationem, *L. 7. ff. de Cur. Fur. dat. L. 30. ff. de Pact. Dot.* vnde sæpius non pure, sed addita exceptione actionem dabat, v. g. *si paret, Titium Caio centum mutuo dedisse, nisi quid pæctum sit, ne Titius a Caio peteret, iudex condemna.*
- 43 Et inde Paullus in *L. 22. ff. de Except.* exceptionem conditionem interpretatur, quæ modo eximit reum damnatione, modo minuit damnationem, quod ratione formulæ iudici pedaneo præscriptæ intelligendum, cui eam Prætor, per modum conditionis inferere solebat. Hoc vero in actionibus stricti Iuris necessario fieri debuit, quum alias Iudex nullam habere poterat exceptionum rationem. *Hotoman. lib. 8. Observ. 3.* Reus autem excipiens præscribere actori dicitur in *L. 34. §. 3. ff. de Leg. 2,* quemadmodum

dum

dum scil. intentionem concipere aut actionem sibi dari postulare debuerit, atque inde Exceptio *praescriptio* appellatur *L. 91. ff. de solut. L. 9. ff. de Transact. & tit. in ff. de Exceptionibus & Praescriptionibus*, & in Codice: *de Exceptionibus seu Praescriptionibus*: Vid. Donell. *lib. 22. c. 1. circ. fin.* ibique Hillig. Aliter Mynsing. *ad rubr. Inst. h. t. n. 6*

Composito itaque in litis verba iure & iudicio accepto, fatisdationes praestabantur, vel ab ipsis litigatoribus, vel ab eorum Procuratoribus. Fuerunt autem fatisdationes duae, iudicatum solui & rem ratam haberi, quarum altera ab reo, altera ab procuratoribus fieri debebat. Olim enim reus conuentus actione reali, fatisdabat iudicatum solui, *pr. I. de Satisd. L. 8. ff. Iudic. solv. L. pen. ff. de Dol.* quae fatisdatio tres clausulas habere dicitur *L. 6. ff. Iud. solv.* de soluendo iudicato, de re defendenda, hoc est, de non deserendo iudicio, & de dolo malo: a prima tamen, tanquam potissima, dicta est iudicatum solui. Actor vero, si proprio nomine agebat, a fatisdatione immunis fuit, non autem si alieno nomine, ubi rem ratam dominum habiturum fatisdare tenebatur, ob periculum, ne dominus aliquando iterum de ea re experiretur *pr. Inst. de Satisd. l. 1. ff. rem rat. hab.* Sin vero personali actione conueniebatur reus, ex parte actoris eadem obseruabantur, quae in iudicio reali: *cit. l. 1. reus* tamen, si proprio nomine iudicium subibat, ad fatisdationem non adstringebatur, quum hic tantum periculum non subesset, quantum in iudicio reali, ubi possessor re extincta liberabatur: si vero per procuratorem se defenderet, hic non tantum de rato, sed etiam de iudicato soluendo fatisdare debebat *L. 21. ff. rem rat. hab.* quia nemo in re aliena absque fatisdatione idoneus defensor

habetur. *L. 46. §. 2. ff. de Procurat. L. 166. ff. de R. I. Cuiac. lib. 8. Observ. 26. Bachov. ad §. 1. Inst. de Satisfat.*

- 51 Tandem vero his omnibus peractis in perendinum diem, ut in iudicium, seu ad datum iudicem venirent, sibi litigatores inuicem denunciabant, *Ascon. Ped. 3. Verr. pag. 76*, atque ita a Prætoce decedentes, eos, qui tribunal adfistebant, illius rei, quæ in iure & apud Prætoce acta, testes inuocabant his solemnibus verbis, *Testes estote*, quo ipso lis contestata dicebatur. *Pomp. Festus in verb.*
- 52 *contestari.* Contestari enim est testibus adhibitis aliquid declarare & profiteri, & litem contestatio ipse attestandi actus, litem motam esse. *Conf. Hotoman. lib. 4. Observ. 5 Ræuard. Protribun. cap. 11. Cuiac. 9. Obs. 21. P. Faber 2. Semestr. 24. Donell. lib. 24. cap. 1. Obrecht. de Litis contestat. c. 5. n. 3. Polletus tamen lib. 4. Hist. For. R. cap. 8*, inde litem contestatam dici censet, quod post iudicium acceptum
- 53 sit perpetua. Aliter *Io. Yanex Parlodor. lib. 1. Rer. Quotid. cap. 14.* Hæc autem litem contestatio vltimus actus erat, qui in iure fiebat, longeque errant illi, qui litem contestationem *angularem lapidem* iudicii esse volunt, ex quo communis Pragmaticorum error venit, qui ea, quæ antiquitus coram Prætoce gesta sunt, ad illa adplicant, quæ hodie in iudiciis nostris ante litem contestatam fiunt, & quæ coram iudice pedaneo sunt peracta, ad ea, quæ a litem contestatione ad finem iudicii peraguntur.
- 54 Quibus tamen bene separatis nec dubium superesse potest, de mente *Imp. §. 35. Inst. de Act.* dum libelli mutationem eodem iudicio fieri permisit, illum etiam post litem contestatam fieri posse voluisse, quum iudicium olim post litem contestatam a probationibus demum inciperet, quamuis communiter *Dd.* contrarium adferant.

rerent. Quod si reus se fisteret, actor vero non occurreret vadimonio, hic causa cadebat, & *eremodiciū committere* dicebatur, cuius vocabuli etymologiam vide apud *Briffon. de Verb. Sign.* Ererodiciū vero in eo differabat a desertione vadimonii, quod illo lis, hoc vero vadimonium solum deserebatur: illius esset restitutio, huius nulla: illud actor non solum, sed & reus, si scil. & hic litem desereret, comittebat, vadimonium vero reus tantum deserebat. *Broidæus in Coroll. ad Pollet. Hist. F. R. lib. 5. c. 3. p. 422. Dn. Lyncker. Protribun. pag. 37.* Neque enim verum esse videtur, solos actores in ererodiciū incidisse, quod *Ant. Gouean. lib. 1. Lect. Iur. Var. cap. 39* defendit, quum ex *L. 11. § 13. ff. iudic. solv.* appareat, reum etiam litem deserere posse, quod sonat ererodiciū. *Vadimonii ergo desertione reus causa non cadebat, sed actori aduersus vades seu fideiussores competeat actio ad pœnam, si qua in promissione vadimonii per stipulationem adiecta fuerat. Broidæus cit. loc. pag. 421. Ræuard. Protribun. cap. 9,* quam præstare cogebantur siue tanti actoris reuera, siue pluris, minorisue interfuerit. *Iason. ad L. 2. §. ult. qui satisd. cog. n. 4.* quod si nulla pœna adiecta, tenebantur ad id, quod reuera intererat. *L. fin. ff. si quis in ius voc.* Imo actore ita postulante, Prætor rei bona possideri iubebat, & si triginta dies possessa essent, vendi, cuius rei exemplum vid. apud *Cic. in Orat. pro Quint.* vbi Prætor bona *Quinctii* ex edicto possideri iusserat, quod vadimonium *Quinctius* missum fecisse arguebatur. Deserentem tamen vadimonium vim maiorem excusasse ait *Seneca lib. 4. de Benef. cap. 39. extr.* quæ vis de qualibet necessaria absentiae causa intelligenda, maxime de morbo fontico, *Iac. Nicol. Loensis lib. 9. Miscell. Epiphill. cap. 1. pag. 631.* & non solum de proprio, sed etiam vxoris
aut

56

57

58

59

60

aut liberorum *Ian. Langlæus lib. 1. Semestr. c. 2. p. 18. seqq.*
 Sonticus autem morbus appellatur, qui cuiusque rei
 agenda impedimendo est *L. 60. ff. de Re Iud.* Petendata-
 61 men prius a Prætoꝛe dilatio vadimonii, *Plin. lib. 1. epist. 18.*
 qua impetrata, *dies diffusus* dicebatur. *Cuiac. lib. 12. obs. 18.*
Ang. Politian. Observ. & Emend. cap. 41. Pollet. Hist. F. R.
lib. 4. cap. 15.

CAPVT V.

DE IIS, QUAE IN IUDICIO
FIEBANT.

SUMMARI

1. Ius & Iudicium differunt.	33. Consilarii Iudicis qui?
2. Alia in Iure, alia in Iudicio fiebant.	34. Iudex de consilii sententia pronunciauit.
3. Iudicis officium.	35. 36. Inter plures Iudices cuius sententia obtinuerit?
4. Iudicium quando cœperit?	37. 38. Iudex ad sententiam dicendam cogi poterat.
5. Iudex partes causam agere iubebat.	39. 40. Sententiae quomodo conceptae.
6. 7. 8. Causa dupliciter dicta.	41. 42. 43. Formulae sententiarum variae.
9. Probatio, quot modis facta?	44. 45. Sententia certa non dubia esse debebat.
10. In quo Oratorum artificium?	46. Sententia de tabula recitata.
11. Testari, qui potuerint?	47. Explicatur rubr. C. de sent. e peric. recit.
12. Modus testandi, quis?	48. Iudex sedens sententiam ferebat.
13. Testis prouocatus ex subselliis surgebat.	49. Eius ratio.
14. Testes non iudex, sed partes interrogabant.	50. Publicata sententia praesentibus litigatoribus.
15. Producens testem, illum instruere poterat, quae dicere deberet.	51. Iudex sententiam mutare non poterat.
16. 17. 18. Modus examinandi testes.	52. Quod semel officio suo functus erat.
19. Formulae solemnes in examine, quae?	53. Transgressio ad iuramenta.
20. Iudex iuramento obstringebat testes.	54. Iuramentum vel pars vel iudex deferrebat.
21. Artifices quomodo iurauerint?	55. A parte delatum, referri potest.
22. 23. Absentium testimonia.	56. Iurandum prout delatum.
24. Instrumenta quoruplicia?	57. 58. Iuramentum deferens praescribebat.
25. Forma conficiendi instrumenta.	59. Iuramentum
26. 27. 28. Obfignandi modus, qui?	
29. Argumenta quoruplicia?	
30. Necessaria quae?	
31. Quae contingentia?	
32. Post probationem in consilium iuit Iudex.	

59. In dubio Iudex.	66. In litem iurare actor quando poterit ?
60. Iuramentum quomodo referendum ?	67. <i>Lis</i> quid significet?
61. Deferens de calumnia iurabat.	68. <i>Lis</i> quomodo aestimata?
62. Non tamen parentes & patroni.	69. Iuramentum <i>Adfectionis</i> , cur ita dictum ?
63. Iudex quando iuramentum deferat?	70. Iuramentum <i>Veritatis</i> , quale?
64. Necessarium, a quo introductum?	71. Forma huius iuramenti, quæ?
65. Deferebatur ob inopiam probationis.	

A Iure iudicium separamus, sequuti ICtos in *L. amplius 15. ff. rem rat. hab. L. pen. ff. de l. & l. 1. ff. si quis in ius voc. non ier.* tametsi non ignoremus, iudicium aliquando pro iure accipi. *L. 28. ff. de Administr. Tut. L. 3. ff. de eo, per quem fact. er. L. 2. §. 2. ff. qui satisd. cog. Cuiac. 1. Obs. 10. Hotoman. 7. Observ. 5.* Fiebant igitur quædam in iure seu apud Præto-
rem, quædam in iudicio seu apud iudicem. De illis præcedenti capite actum, nunc de his, quæ in iudiciis seu apud iudicem obseruabantur. Iudicis autem officio post iudicium acceptum & litem contestatam, omnia incumbebant, quæ in iudicium deducta. *L. 25. §. 8. ff. de Ædilit. Edict.* Vbi ergo dies accessit, quem sibi inuicem denunciauerant litigantes, iudicium factum est, nisi aut iudex, aut alter litigatorum abfuisset, quo casu, si causa absentia morbus fuit, dies prolatus, & diffusus dicebatur, de quo iam supra diximus. Quod si omnes præ-
sentes, iudex aduocatos narrare & causam agere iubebat solemniter verbo DIC: *Martial. lib. 6. epigr. 19,* qui postea perorata causa itidem dicere solebant DIXI. *Donat. in Terent. Phorm. act. 2. sc. 3 ad verb. Dixi Phormio.* Causam vero duobus modis dixerunt, vno paucis, altero pluribus verbis. Breuem expositionem appellarunt *causæ coniectionem*, *Gell. lib. 5. c. 10,* quod *Ascon. Ped. 3. Verr. pag. 76* interpretatur, quod idem sit ac *causæ in breue coniectio*, & ita regulam, quasi *causæ coniectionem* Sabinus
F
appel-

appellauit *L. 1. ff. de R. I. Conf. Duar. lib. 1. Dispunct. c. 36.*
Alciat. lib. 5. Parerg. c. 1. Adr. Turneb. lib. 13. Aduers. c. 27.
 8 Longioris expositionis exempla sunt causæ a Cicerone
 9 defensæ, P. Quinctii, Roscii Comædi, Cæcinæ &c. Caus-
 fa vero acta ita est, vt testibus, tabulis seu litteris, & argu-
 10 certarent litigatores. Eius rei conficiendæ ac status ex-
 cogitandi atque eo probationes omnes conferendi artifi-
 cium in libris oratoriis est demonstratum: neque enim
 in aliis præceptis antiqui Rhetores tam Græci quam La-
 tini plus operæ consumserunt. Agamus autem primo
 de testibus, dein de tabulis, postremo de argumentis.
 11 At quoniam non omnibus dicere testimonium licuit,
 propterea ante de testium conditione dicendum foret,
 nisi hanc materiam ab aliis sæpius excussam videremus.
 Ne igitur, quod ab aliis iam actum, cum tædio lectoris
 repetamus, in iis tantum occupati erimus, quæ circa
 12 modum testandi olim obtinuerunt. In testimoniis di-
 cendis antiquitus ita obseruatum legimus, vt qui testifi-
 carentur, non se scire & pro certo compertum habere
 pronunciarent, sed adsertionem securam suspenderent,
 & *se arbitrari* dicerent, etiam quod ipsi vidissent, quem
 modum testandi Cicero exponit *pro Fonte. cap. 9: Credo, in-*
quit, hæc eadem Indutiomarum in testimonio timuisse, aut cogi-
tasse, qui primum illud verbum consideratissimum nostræ consuetu-
dinis, ARBITROR, quo nos etiam nunc utimur, quum ea dicimus
iurati, que comperta habemus, que ipsi vidimus, ex toto testimo-
nio suo sustulit, atque omnia se SCIRE dixit, Conf. Id. 4. Acad.
Quest. cap. 47. Hotoman. 10. Observ. 26, quem morem et-
iam ipsi iudices seruare solebant, vt in sententiis ea non
esse facta, sed videri pronunciarent, cuius rei exempla
sunt in L. 27 §. 2. ff. de Liber. caus. L. 21. §. 1. ff. de Recept. Ar-
bitr.

bitr. Vid. *Briffon. lib. 2. Antiq. Iur. Civ. cap. 2.* Hotoman.
in Cic. 4 Verr. pag. 355. Testes autem in foro suum adsi- 13
 gnatum subsellium habebant, *Cic. pro Rosc. Com. cap. 13.*
Pollet. lib. 1 Hist. For. R. cap. 7, ex quo is, qui a præcone ad
 testimonium dicendum, citabatur, surgebat, *Sueton.*
Claud. cap. 15, quo ipso ingens altercatio & dimicatio orie-
 batur, quum oratores velut duplici, contra eos, proque
 his, acie confligerent, vt *Quinctil. ait lib. 5. cap. 7.* Testes 14
 enim non vt hodie Iudex, sed litigantes ipsi interroga-
 bant, tam is, qui produxerat eos, quam ille, contra quem
 producebantur. *Ascon. Ped. 3 Verr. pag 77,* illisque non,
 nisi interrogatis, loqui licebat. *Id. cit. l. pag. 93.* Cæterum 15
 qui testem producebat, quid dicturus esset, scire poterat,
 immo & moris fuit, vt, ne forte turbaretur, aut eum ad-
 versæ partis patroni captiosis interrogationibus & indu-
 ctionibus fallerent, multi domi ante cum eo versarentur,
 & variis percontationibus, quales ab aduersariis habere
 poterat, explorarent. *Quinctil. lib. 5. cap. 7. Briffon. lib. 5.*
Form. pag. 477. Solebant enim patroni aduersæ partis 16
 testes productos in iudicio ita percontari, vt longo cir-
 cuitu alte repetitis interrogationibus diu suspenderen-
 tur, atque ita inter illas ambages interdum responderent,
 quæ nocere causæ non arbitrabantur, ex pluribus ta-
 men, quæ confessi erant, tandem eo perducerentur, vt,
 quæ dicere non volebant, negare non possint. Et ita hu- 17
 iusmodi testes multa de antea actis, multa de infecutis, lo-
 co, tempore, persona, cæteris interrogabant, vt in ali-
 quod responsum inciderent, post quod illis vel fateri, quæ
 volebant, necesse esset, vel iis, quæ iam dixerant, re-
 pugnanare. Et in hoc Oratorum artificium elucebat. In- 18
 super & in eo occupati erant, vt adfectus testium nosce-
 rent, quo, si timidus testis, ipsum terrere; si stultus, de-

cipere; si iracundus, concitare; si ambitiosus, inflare pos-
 sent: prudentem vero & constantem, vel tanquam ini-
 micum & peruicacem statim dimittebant, vel non inter-
 rogatione, sed breui interloquutione patroni refutabant,
 aut si quid in eius vita dici poterat, infamia criminum
 19 destruebant. Vid. *Quinctil. lib. 5. cap. 7.* In interrogandis
 autem testibus solemnia verba hæc fuere: *te rogo: te qua-*
 20 *ro: volo, uti mihi respondeas*, quæ singula exemplis illustrat
 Briffon. *lib. 5. Formul. pag. 476.* Iudex tamen ex officio
 testes iureiurando obstringebat, ne falsa dicerent, & ve-
 ra reticerent, *Ascon. Ped. 3 Verr. pag. 95*, seu, vt in *Nov. 123.*
 21 *c. 7* dicitur, vt dicerent, quæ nouerint. Artifices autem
 de iis, quæ artis suæ, iurare debebant, se dicturos *ex ani-*
mis sententia quod putent, hoc est, ex conscientia & since-
 ra fide, de qua iurisiurandi formula vid. *Cuiac. lib. 1. Ob-*
 22 *seru. 21.* Absentes per tabulas testimonium dabant, quæ
 in iudiciis recitabantur, qua de re rescriptum Hadriani ex-
 stat, quod laudat *Callistratus L. 3. §. 4. ff. de Testib. Alia est*
 23 *auctoritas presentium testium, alia testimoniorum, quæ reci-*
tari solent. Et hæc signis eorum, qui intererant, obsignari
 consueuisse docent *Cic. pro Quinct. cap. 6,* & *Vlpianus L. 9.*
§. 5. ff. de Pæn. quibus tamen in iudiciis haud magna fides
 habita *L. Lucius Titius 21. ff. de his qui not. infam.* Et de te-
 stibus hæctenus.

24 Alter modus probandi est per *tabulas* seu *instrumenta*,
 quæ vel *publica* sunt vel *priuata*. Illa plenam fidem ha-
 bent, adeo, vt & testibus potiora sint: *L. 10. ff. de Pro-*
bat. L. 31. C. de Donat. hæc firmiter non probant, ni-
 si quæ vtriusque consensu scripta sunt, & testium
 præsentia & subscriptione confirmata. Si testes adhi-
 biti non sunt, non aliter probant, nisi contra eum profe-
 rantur, qui ea scripsit, isque a se scripta fateatur, aut
 com-

comparatione litterarum conuincatur. *L. 20. C. de Fid. instrum.* Formam conficiendi instrumenta ostendit Am- 25
 brosius *lib. 2. in Luc. cap. 2*, *Nam si consules*, inquit, ad-
 scribuntur *tabulis emtionum*, quanto magis redemptioni omnium de-
 buit tempus adscribi? *Habes ergo omnia, quæ in contractibus esse*
consueuerunt: vocabulum summam illic potestatem gerentis, diem,
locum, causam: Testes quoque adhiberi solent &c. Obfignan- 26
 di modum perspicue tradit *Paull. lib. 5. Sentent. tit. 25.*
Amplissimus ordo decreuit, eas tabulas, quæ publici vel priuati con-
tractus scripturam continent, adhibitis testibus ita signari, vt in
summa marginis ad mediam partem perforatæ triplici lino constrin-
gantur, atque impositum supra linum cere signa imprimantur, vt
exteriores scriptura fidem interiori seruent. Aliter tabulae prolatae
nihil momenti habent. Hoc SC. de quo agit *Paullus*, factum 27
 fuit *Neronis æuo*, vt *Suetonius* testatur *in Neron. cap. 17*,
 quamuis obfignandi modum per ceram & linum iam o-
 lim obseruatum fuisse, apparet ex *Plaut. Bacchid. act. 4. sc.*
4. v. 64. Obfignatas autem tabulas annulis signatoriis, vel 28
 vnus *Plaut. Curcull. act. 2. sc. vlt. v. 67* idoneus testis est.

Superfunt *argumenta*, quæ vel *necessaria* sunt, vel con- 29
 tingentia. *Necessaria*, quorum consequentia necessaria
 est, veluti, non promississe *Titium Kalendis Romæ*, 30
 quum eo die fuerit *Athenis*: coiuisset eam, quæ peperit,
 &c. cuiusmodi *argumenta* non minus probant, quam
 tabulæ aut testes. *L. 19. C. de R. V. L. 2. C. de Test.* *Hotoman.*
ad tit. C. de Probat. *Contingentia* sunt, quorum conse- 31
 quentia non est necessaria, & proprie in iure nostro *Præ-*
sumptiones vocantur, de quibus ab aliis, & præcipue *Me-*
nochi, copiose actum est.

Peracta probatione & cognita causâ postulatam 32
 ab Iudice, vt iret in consilium, quod *Cicero* demonstrat
pro Quinct. cap. 10, vbi ad *Aquilium iudicem* ait: *tibi in-*
stat Hortensius, VTEAS IN CONSILIVM. Solebant 33
 F 3 enim

- enim iudices plerumque amicos quosdam & iurisperi-
 20- tos in consilium adhibere, quemadmodum in caussa
 Quinctii, tres Ictos ab Aquilio adhibitos legimus, L.
 Lucillum, P. Quinctilium, & M. Marcellum: in caussa
 Roscii Comædi, M. Perpennam &c. qui rogati in confi-
 25- lium, iisdem subselliis confidebant, quo Iudices, Gell. *lib.*
 34- *14. cap. 2*, atque ita de consilii sententia Iudices pronun-
 ciabant, cuius rei clarissimum exemplum exhibet Plini-
 us *lib. 5. epist. 1*, qui electus a Curiano in iudicem, post-
 quam Curianus dixerat, eique responsum fuerat, *secessi*,
 inquit, *& ex consilii sententia, VIDETVR, inquam, CV-*
 35- *RIANE, MATER TVA IVSTAS HABVISSE CAUS-*
SAS IRASCENDI TIBI. Si plures iudices dati, inter
 pares numero, si dissonæ sententiæ proferebantur, in
 liberalibus quidem caussis, pro libertate statutum obti-
 30- nebat, in aliis autem caussis pro reo, *L. 38. ff. de Re Iud.*
 quum iura semper procliuiora sint ad liberandum quam
 ad obligandum, & quod præstat nocentem absolueret
 36- quam innocentem damnare. *L. 5. ff. de Pæn.* Quod si duo
 Iudices dati diuerfas sententias dixissent, vtraque sen-
 37- tentia in pendentem erat, donec competens Iudex vnâ
 earum confirmasset. *L. 28. ff. de Re Iud.* De qua autem re
 cognouerat Iudex, de ea, vt sententiam pronunciaret,
 cogi poterat, *L. 74. pr. ff. de Iudic.* nisi causæ obscuritatem
 prætendens, quasi illam non intellexerit, *sibi non liquere*
 iuraret. Gell. *lib. 14. cap. 2.* Franc. Robortell. *lib. 2. Emendat.*
 38- *c. 25. Corn. Vitell. in Merulam cap. 21. pag. 625. Pacian. lib. 1.*
de Probat. 39. 4. Et tunc spatium dabatur ad amplius co-
 gnoscendum, *L. 13. §. vlt. ff. de Recept. arbitr.* vbi is, in cu-
 ius oratione obscuritas significata ab Iudice, prior dicebat.
Franc. Robortell. c. 1. pag. 94.
 39- In concipiendis autem sententiis, morem fuisse, vt
 quæ

quæ iudices cognouissent, ea, non vt esse facta, sed *videri* pronunciaſſe, iam ſupra adnotauimus, quem morem etiam in centumuirali iudicio obſeruatum, ex Plin. *lib. 5. epist. 1* apparet, & de S^Ctis, Augurumque ac Pontificum decretis ex Liuiο & Cicerone demonſtrat Briffon, *lib. 2. Antiq. Iur. Civ. cap. 2.* Hæc ſententiarum concipiendarum ratio ſine dubio originem traxit ex veteri formula pronunciaſſe: *Si quid mei iudicii eſt*, quam fruſtra priuatarum litium iudices addidiſſe olim, quum ſententiam pronunciaſſent, Cicero dicit, *lib. 2. de Fin. c. 12.* Nihil enim aliud *videri* ſignificat, quam illa vetus formula *ſi quid mei iudicii eſt*. Vid. Ræuard. *Protribun. cap. vlt.* Interdum tamen alio quoque modo pronunciaſſe, v. g. *condemno*, aut *ille debet*, aut *ſolue*, vel etiam *ſecundum te litem do*, exempla euincunt. Ita enim Macer. *L. 1. ff. quæ ſent. ſine appell. Si iudex ita pronunciauerit; quum conſtet Titium Seio ex illa ſpecie quinquaginta, item ex alia XXV debere, idcirco L. Titium Seio centum CONDEMNO.* Vlpian. *L. 59. ff. de Re Iud. Si tamen is, qui petit, ſummam expreſſerit, & iudex ait: SOLVE QVOD PETITVM EST, VEL QVANTVM PETITVM EST &c.* & Val. Max. *lib. 8. c. 1.* Atilium Calatinum Iudicem ita pronunciaſſe ait: *Itaque Luſtati, quamuis adhuc tacueris, SECVNDVM TE LITEM DO.* Aliud exemplum vid. apud Cic. *pro Roſc. Comæd. cap. 1.* Imo ſolemnes quoque formulæ fuerunt, quæ in iniuriarum actionibus maxime in vſu erant, *iure feciſſe* aut *non iure feciſſe videri*, quarum exemplum refert Imperator *pr. Inſt. de Iniur. Iniuria*, inquit, *eſt adinſia i. e. iniquitas.* Itaque quum Prætor vel iudex *NON IURE* contra quem pronunciat, iniuriam accepiffe dicitur. Hinc nota quoque vox Cincinnati dictatoris, apud Liv. *lib. 4. cap. 15. ſe Malium IURE caſum pronunciare.* & C. Caſſii apud Tacitum

40

41

42

43

citum

- citum *lib. 14. Ann. c. 43. extr. Pronunciemus ultro, dominum*
 44 *IURE casum videri.* Curare autem debebat iudex, vt
 omnino, quantum posset certæ pecuniæ vel rei senten-
 tiam ferret, etiam si de incerta quantitate apud eum a-
 45 ctum esset. §. 32. *Inst. de Act.* Hanc enim ob causam adi-
 re solent litigantes iudicem, vt rem incertam & dubiam
 sua pronunciatione faciat certam: *L. 1. ff. de re Iud.* quam-
 vis hoc casu nihilominus valeat sententia, si ex petitione
 actoris elici possit, quantum reus præstare debeat, *L. 59.*
 §. 1. *ff. eod.* cuius incertæ sententiæ exemplum profert Vl-
 pianus *L. 21. §. 3. ff. de Recept. Arbitr. Quantum ei debes red-
 de. Diuisioni vestra stare placet: pro ea parte, quam credito-
 ribus tuis soluisti, accipe.*
 46 Solemnia in ritu ferendæ sententiæ fuere (1) vt iudi-
 ces sententiam de tabula recitarent, quod non minus in
 priuatis iudiciis, quam publicis obseruatum, euidenter
 docet Seneca *lib. 3. de Benef. cap. 7. De quibusdam, inquit,
 etiam imperitus iudex dimittere tabulam potest. Vbi fecisse
 aut non fecisse pronuncian- dum est, ibi prolatis cautionibus,*
 47 *controuersia tollitur.* Atque huc etiam referendus tit.
Cod. de Sententiis e periculo recitandis, vbi male vulgo,
e breuiculo legunt. Periculum enim libellum significat, &
 e periculo recitare est, de scripto pronunciare. Vid. Lan-
 glæum *lib. 5. Semestr. cap. 5. Conf. Cuiac. 5. Obs. 25,* quem
 48 male reprehendit Hotoman. *lib. 3. Obs. 20.* (2) vt seden-
 tes sententiam ferrent. Iudices enim sedere, Aduocati
 contra stare solebant, *L. 6. §. 6. C. de Postuland. Pollet. lib. 1.*
 49 *Hist. For. R. cap. 5. pag. 37,* qui has rationes subiungit, quod
 animus sedendo magis sapiat, sicuti Tranio apud Plaut.
Mostellar. act. 5. sc. 1. v. 54. nimio plus sapio sedens, quum na-
 tura nulla molestia impedita constantius in rem proposi-
 tam se intendat: & quod auctoritas Magistratus ita ma-
 gis

gis conspicua. Conf. Langlæus *lib. 1. Semestr. cap. 3.* Seb. Vant. *de Nullit. tit. 13. n. 84*; quas rationes tamen vt frivolas reiicit Menoch. *Arbitr. Iud. Quæst. 6*, atque hoc ritu innui putat, iudicem sedate, & re omni accurate perpensa iudicare debere. (3) vt fiat in præsentia litigatorum, seu eorum, ad quos res pertinet. *L. 47. ff. de Re Iudic.* Nec enim 50 sententia altero absente publicari poterat, nisi hic, si studio se occultaret, trinis denunciationibus, aut litteris, aut edictis, vel etiam vno peremptorio, vocatus fuerit. Paull. *lib. 5. Sentent. tit. 5. L. 73. ff. de Iudic.* tunc enim quasi in contumacem dicta sententia, quæ auctoritatem rerum iudicatæ obtinuit. Paull. *cit. loc.*

Pronunciata sententia iudicium finem accipiebat, & 51 Iudex sententiam semel latam, neque augere littera neque minuere poterat. Apulei. *lib. 1. Florid. sect. 8. pag. 775.* Semel enim, siue male, siue bene, officio suo functus *L. 52 55. ff. de Re Iud.* Vnde Alfenus Ictus *L. 62. ff. eod. quum quærebatur, iudex si perperam iudicasset, an possit eodem die iterum iudicare? respondit non posse.* Et huc pertinet, quod Plutarchus de Philippo Macedone refert, quod quum dormitabundus condemnasset Machetem, isque appellasset Philippum vigilantem & attentum, rursus cognita caussa iudicatum non rescidit, sed pecuniam, in quam condemnauerat Machetem, ipse persoluit. Contra latam sententiam restabat prouocationis seu appellationis remedium, de quo in sequenti capite acturi sumus.

Exposuimus igitur nunc ordinem processus Romani 53 vsque ad sententiam, & quemadmodum per probationes ad eam peruentum. Sed quoniam probationum multa molestia, aliquando & inopia & difficultas, hinc sæpe lis transactione aut iureiurando terminabatur, cuius & ante & in ipso iudicio, & antequam ad probationem

G

ven-

- 54 ventum est. Hoc autem iusiurandum vel pars parti de-
 55 ferebat, vel iudex. Dum pars deferebat, aduersarius il-
 lud aut suscipere & præstare, aut referre cogebatur, nisi
 id remitteretur. *L.34. §. 6. ff. de Iureiur.* Is vero, qui defe-
 rebat, modeste agere videbatur, quum litis aduersarium
 iudicem faceret, & eum, cuius cognitio erat, onere libe-
 56 raret. *Quinctil. lib. 5. cap. 6.* Iurari autem oportebat, pro-
 vt delatum erat iusiurandum. Nam si detulisset quis, vt
 per Deum iuraret, & ille per caput suum vel salutem su-
 am iurasset, non erat iuratum habendum iusiurandum.
 57 *L.34. §. 8. ff. b. t.* Ex quo id colligimus, deferentem olim
 58 expressisse, quo modo id præberi vellet aduersario. Nam
 quum conceptis verbis iurandum esset, præire aliquis
 solebat iuranti solemnibus formula, quam deferens præ-
 scripserat, *Plaut. Rudent. act. 5. sc. 3. Curt. lib. 7. cap. 1. n. 29.*
 59 *Plin. lib. 10. epist. 60. Pollet. lib. 4. Hist. For. R. cap. 14.* Quod si
 de qualitate iuramenti inter partes fuit dubitatum, con-
 60 ceptio eius arbitrio iudicantis erat. *L.34. §. 5. ff. b. t.* Si ve-
 ro aduersarius illud referret, eodem modo referre de-
 bebat, vti ipsi delatum fuit, & si aliter referebat, officio
 iudicis conceptio iurandi terminabatur. *L.34. §. 8.*
 61 *ff. eod.* Poterat vero is, cui iusiurandum delatum, ad-
 uersarium cogere, vt de calumnia iuraret, *L.34. §. 4. ff.*
 62 *eod.* *Paull. lib. 2. Sentent. tit. 1.* Parentes tamen & patroni,
 liberis libertisque iusiurandum deferentes, de calumnia
 non iurabant *L.7. §. 3. ff. de Obseq. parent. & patr. præst.* nec
 ille, qui referebat, quum non ferendus sit actor, si vellet
 sibi iurari de calumnia conditionis, quam ipse detulit.
L.34. §. 7. ff. b. t.
- 63 Iudex parti deferebat iuramentum, vel ob inopiam
 probationum, in caussis dubiis, vel ob contumaciam &
 dolum aduersarii, illud *necessarium*, hoc *iuramentum in li-*
 tens

tem dictum est. Necessarium autem non ex Constitu- 64
tionibus Principum demum introductum, vt Donell.
lib. 24. cap. 19 contendit, sed iam olim obtinuisse *Theodor.*
Marcill. in LL. XII tabb. collect. cap. 72. pag. 265 ostendit.
Deferebat auem hoc iudex tantum ob inopiam proba- 65
tionis in caussis dubiis, *L. 31 ff. h. t. L. 3. C. eod.* alias enim
superuacuum est, si actori: aut iniquum, si reo defera-
tur. Donell. *lib. 24. c. 19.* In litem iurare iudex aut Prætor 66
permittebat, quando res ob dolum seu culpam aduersa-
rii restitui non poterat domino. Lis enim hic rem con- 67
trouersam significat, & iurare in litem est, iurare in æ-
stimationem rei, seu quanti rem controuersam quis æsti-
met. *L. 1. 3. 4. ff. h. t.* Aliter tamen res æstimabatur, si ob 68
dolum seu contumaciam aduersarii restitui non poterat,
aliter si ob culpam. Illo casu affectioni actoris indulge- 69
batur, ita, vt absque taxatione in infinitum iurare pos-
set. *L. 68. ff. de R. V. Ant. Faber lib. 16. Coniect. 17. Bronchorst.*
1. Miscell. 61, tum quia inuitus rem suam quasi vendere
cogitur, *L. 8. ff. h. t.* tum quia hac ratione aduersarii do-
lus coerceri poterat, qui sententiæ eludendæ causa do-
lum commisit, vnde & a Dd. *iuramentum Adfectionis* di-
ctum est. Franz. *ad ff. h. t. n. 6.* De nonnullis tamen re-
bus hoc iuramentum præstari non potuit, v.g. in quibus
nulla cadit affectio, quas latius prosequutus est *Nicol. Bel-*
lon. Supputat. Iur. Civ. lib. 2. cap. 13. Si vero ob culpam non 70
poterat restitui, adiecta taxatione iurabat, quod *iusiuran-*
dum veritatis dici solet, quum hic lis, quanti actoris vere
interest, secundum communem valorem æstimatur *L. 2.*
§. 1. h. t. modo necessitas hoc vrgeat, & iudex rem aliter
æstimare non possit. *L. 4. §. f. ff. h. t.* Formam huius iura- 71
menti ostendit *Iauolenus L. 9. ff. eod. Quum furti agitur,*
iurari ita oportet, tanti rem fuisse, quum furtum factum sit,
Et tantum de iuramentis. G 2 CA-

DE APPELLATIONIBVS.

SVMMARIA

1. Libera Rep. in priuatis iudiciis raro appellatum.
2. 3. Tribuni pl. quando appellati?
4. Quando Coss. aut alter Prætor?
5. In publicis iudiciis ad populum provocatum.
6. Sub Cæsaribus creuit prouocandi licentia.
7. Augustus appellationes Præfecto Vrbi delegauit.
8. Caligula Magistratibus ius de non prouocando restituit.
9. Quod tamen breui exoleuit.
10. Nero pœnam appellanti succumbenti statuit.
11. Appellationes iterum Præfecto Vrbi commiffæ.
12. A quo demum ad Principem provocatum.
13. A iudice pedaneo quis primum appellatus?
14. Ordo appellationis quis?
15. Litteræ appellatoriæ quomodo conceptæ?
16. Has Iudex recipere tenebatur.
17. Apostoli quomodo concepti?
18. Quo die appellans hos petere deberet?
19. Modestinus, cur in libro de Præscriptionibus, de Apostolis egerit?
20. 21. Appellans certam pecuniam spondebat, nisi iuste adpellasset.
22. Sequester quando constitutus?
23. Appellans grauamina superiori Iudici ipse proponebat.
24. Hæc, quibus verbis in Pandectis notentur?
25. Formulæ pronuntiandi in caussis Appellationum?
26. Iniuste appellans sumtus quadruplos aduersario restituebat.
27. 28. 29. A quibus Magistratibus provocari non potuerit?
30. *Beneficium restitutionis in integrum* cur introductum?
31. *Beneficium supplicationis* quotnam?
32. 33. 34. A quibus caussis appellari non potuerit?

1 **R**Estat hodie contra latam ab iudice sententiam Appellatio superioris, quæ olim libera republ. Romana
2 in priuatis iudiciis perquam raro interponebatur. Nam
 quum quisque, si iudicium semel accepisset, iudicatum
 solui compelleretur, frequentius ante iudicium acceptum
3 Tribunos pleb. appellatos legimus, vt intercederent, ne dies aut actio diceretur. Exemplum apud Plutarchum est *in vit. Cæsar.* quod & Ascon. Pædian. refert *in Cic. or. in Tog. Candid. pag. 145,* vbi C. Antonius, qui in Achaia spolia commiserat, atque a Græcis, quos spoliauerat

rat, ad M. Lucillum, Prætozem peregrinum, in ius vocatus esset, isque, quod Græci postulassent, decreuissent, Tribunos pleb. appellasse dicitur. Conf. Cic. *pro Quinct.* cap. 20. Nec desunt exempla, vbi a Prætoze Con-4
sules appellatos legimus, vid Gell. *lib. 7. cap. 7.* Val. Max. *lib. 7. cap. 7. n. 6,* & a Prætoze alium Prætozem, vt intercederet, quod ex Cic. 3. Verr. Ascon. Pedianus ostendit *pag. 101. Intercedere*, inquit, *vt vides, etiam Prætor Prætori solet, vt Piso Verri appellatione causse ad collegam facta.* In publicis vero iudiciis non solum ad Tribunos, sed et- 5
iam ad ipsum populum Rom. prouocari poterat, quod speciali lege Valerius Publicola, statim exactis regibus introduxit, Liv. *lib. 2. c. 8,* quam quum sublata a decemuiris esset, L. Valerius Coss. restituit, Id. *lib. 3. c. 55,* ac tandem a M. Valerio Cos. repetita fuit. Id. *lib. 10. cap. 9,* Vid. *Iul. Cæs. Ruginellus de Appellation. in proem.* Mutato autem reipubl. statu, deficiente pau- 6
latim Prætorum potestate, prouocandi licentia in im- mensum creuit, præsertim cum ex rescripto Principis peti darique Iudices cœpere, a quibus, vt & a Magistratibus ad Principem prouocari poterat. Has vero appella- 7
tiones Augustus Cæsar quotannis aut Prætori vrmano, (siue vt Casaubon. *ad Sueton. cap. 33* legi mauult, Præfeto Vrbi) si vrmani essent litigatores, aut si prouinciales, viris Consularibus, quos ei curæ præfecerat, delegauit. Sueton. *cap. 33.* Caius vero Caligula initio imperii Magi- 8
stratibus liberam iurisdictionem restituit, sine sui appellatione, Id. *Calig. cap. 16,* quod tamen non diu mansit. Nam & ad Senatum & ad Principem passim prouocabatur. Et quum ad Principem appellantis, certa, si suc- 9
cumberent, proposita esset pœna, Nero statuit, vt eiusdem pecuniæ periculum facerent, & qui Senatum 10

appellassent & qui Principem. Sueton. *Ner. cap. 17.* Tacit. *lib. 14 Ann. c. 28. n. 2.* Tandem, quum Præfecti Urbis auctoritas & dignitas in maius fastigium eueheret, institutum est, vt ab omnibus Iudicibus ordinariis ad illum prouocaretur. Vid. Vopisc. *in vit. Florian. cap. 5. 6. L. 17. C. de Appell. L. 13. C. Th. eod. iunct. L. 33. C. d. tit.* Et ab hoc demum ad Principem prouocatio permessa erat, cuius rei exemplum est in *L. Æmilius 38. ff. de Minor.* vbi Paullus pupillam, quæ in integrum restitui desiderabat, victam tam apud Prætorem, quam apud Præfectum Vrbi, ad Imperatorem prouocasse tradit. Add. *L. 11. C. Th. de his qui per met. Iud. L. 23. C. Th. de Appellat.*, ex qua male colligit Franc. Iuretus in *Symmach. lib. 10 epist. 5*, olim simpliciter a sententia Præfecti Urbis appellare non licuisse. Conf. Ill. Stryk. *Diss. ad cit. L. Æmilius c. 1. n. 12.* Ruginell. *de Appellat. in proem.*

- 13 Vt ergo veteris huius Appellationis modum, prout eius vestigia in Pandectis supersunt, breuiter exponamus, appellatio ad eum primo fieri debebat, qui dederat Iudicem *L. 1. §. ult. ff. quis & a quo app.* nec tamen appellanti obfuit, si ex errore alium appellasset qui par aut maior erat, quum nihilominus is cognosceret, qui appellari debuit: secus si minorem *L. 1. §. 3. ff. de Appellat.* Atque ab hoc Magistratu prouocatio demum ad Principem facta, aut ad illum, cui Princeps hoc munus delegauerat.
- 14 *L. 21 pr. ff. de Appell.* Ordo appellationis hic fuit: prolata sententia aut statim inter acta interponi solebat appellatio, vbi satisfuit si quis diceret, APPELLO, *L. 21 pr. ff. de Appell.* aut litteris appellatoriis opponebatur, in caussa propria quidem altero, in aliena, tertio die. *L. 1. §. 11. 12. 13. ff. quand. appell. fit.* Litteræ appellatoriæ ita conceptæ erant, vt a quo dati essent, i. e. quis appellaret, & aduersus quem

quem, & a qua sententia, scriptum haberent. L. 1. §. ult. ff. de Appell. quamuis non semper necesse fuerit addi, contra quem quis appellaret L. 3. ff. eod. nec a qua parte sententiæ. L. 13. ff. eod. Atque has litteras appellans, ipsi Iudici, a quo appellabat, tradere oportebat L. 7. ff. eod. L. 1. §. 7 ff. *quand. appell. sit*, quas iudex recipere tenebatur sub pœna 50 auri pondo: L. 21. C. de Appell. quum appellandi facultas non in approbatione Iudicis, sed iuris auctoritate sita sit. Donell. *lib. 28. cap. 6.* Interposita igitur Appellatione, Iudex libellos dimissorios, quos *Apostolos* nominamus, ad eum Magistratum dabat, quem grauatus appellauerat L. vn. ff. de libell. Dimiss. qui ita concipiebantur: *Appellauit Lucius Titius a sententia, quæ inter ipsum & aduersarium eius dicta est. cit. L. vn. §. 1.* Hos tamen intra diem quintum a prouocatione appellans, instanter & sæpius petere, accipere, & reddere debebat. *cit. L. vn. §. ult. Paull. lib. 5 Sentent. tit. 34.* Qui intra constitutum diem Apostolos non petierat, repellebatur præscriptione. *Paull. cit. loc.* Et hæc caussa est, cur Modestinus in libro singulari de Præscriptionibus, de Apostolis tractauerit, vt apparet ex epigraphæ L. *dimissoria 106. ff. de V. S.* Ex dieo autem acceptorum Apostolorum intra quintum diem spondere, aut de certa pœna cauere debebat appellans, ni iuste appellauerit, quod & absens facere tenebatur, si intra quintum diem superuenisset: itineri autem facienti, in singula millia passuum, singuli ei dies dabantur. *Paull. c. l. tit. 33* ibique Cuiacius. Cautio tamen non præcise per fideiussores præstanda erat, sed & pignora admittebantur, quæ deposita amittebat appellans, si contra eum fuerat pronunciatum. *Paull. cit. loc.* Interea, si possessor alicuius prædii condemnatus appellauerat, fructuum causa a die prouocationis, Sequester constituebatur. *Paull. cit.*

16

17

18

19

21

22

cit.

- cit. loc. tit. 36. §. 1. Symmach. lib. 10 epist. 45.* Petitore vero appellante, fructus apud possessorem manebant, nec cautio eorum nomine postulari poterat, nisi eos populitaret possessor. L. 21 §. 3. *de Appellat.* Vbi autem ad Iudicem appellationis ventum fuit, appellans prouocationis causas, seu grauamina, vt hodie dicimus, proponebat, quas in pecuniariis causis etiam per Procuratorem reddere poterat. L. 1. ff. *an per al. caus. app.* Paull. lib. 5. *sent. tit. 35.* Atque hæc in iure nostro a Ictis verbo *dicens*, vel *quod diceret* exponuntur. Ita enim in L. 28. ff. *de Tut. & Cur. dat. Romanus Appulus a iudice appellauerat, DICENS, se non debuisse dari in tutela collegam & c. & in L. 41. ff. Fam. hercisc. quædam mulier a iudice appellauerat, QVOD DICERET, eum de diuidenda hereditate inter se & coheredem non tantum res sed & libertos diuisisse & c.* plura exempla vid. apud Brisson. *de Form. lib. 5. pag. 466.* De hac ergo appellationis causa cognoscebat Iudex, eamque vel *iustam* vel *iniustam* sibi videri pronuntiabat. L. 24 ff. *de Appell.* L. 6. §. 1. ff. *de his qui not. inf.* L. vlt. ff. *de Re Iud.* L. 2. ff. *quand. appell. sit.* Quod si iniusta appellatio pronuntiata esset, appellans sumtus, quos, dum sequeretur, aduersarius impendit, reddere debebat, non simplios, sed quadruplos, Paull. lib. 5. *Sentent. tit. vlt.* causaque ad priorem Iudicem remissa, sententia executioni mandebatur.
- 27 Non tamen ab omnibus Magistratibus prouocari ad Principem licebat, nec ab omni causa. Nam (1) a Senatu prouocatio prohibita in L. 1. §. 1. ff. *a quib. appell. non lic.* quod Senatores pars essent corporis Principis L. 5. *pr. C. ad L. Iul. Maiest.* (2) a Iudice delegato a Principe sub lege ista, ne prouocetur. L. 1. §. 4. ff. *a quib. app. non lic.* (3) ab eo iudice, a quo litigantes se non prouocatueros cauerant. *cit.* L. 1. §. 3. (4) a Præfecto Prætorio L. 17. ff. *de Minor.*

nor. Credidit enim Princeps eos, qui ob singularem industriam, explorata eorum fide, & grauitate ad huius officii magnitudinem adhibentur, non aliter iudicatos pro sapientia ac luce dignitatis suæ, ac si ipse foret iudicaturus L. vn. §. 1. ff. de Off. Præs. Præt. Solus enim hic vere sacra vice iudicabat, L. 16. C. de Appellat. nec vlla maior post Principem potestas fuit, de cuius auctoritate vid. Philipp. Berter. Pithanôn diatrib. 1. c. 8. Petr. Fab. 1. Semestr. 1. 2. 3. Contra huius tamen sententiam *Beneficium restitutionis in integrum* introductum est, quod idcirco indulserunt Imperatores, quia huius petitione non Iudicis iniquitatem, sed se ipsum accusaret grauatus, dum erroris proprii veniam peteret, aut aduersarii circumventionem allegaret. L. 17. ff. de Minor. Atque huic nouo iure *Beneficium Supplicationis* superadditum, quo grauatus, vt denuo causa cognosceretur, petebat, L. vn. C. de Sent. Præs. Præt. cui tamen tanta vis non erat, vt sententiæ executionem impediret, sicut appellatio, nisi libellus Principi intra decendum offerretur. tum enim eo suspendebat, donec victor datis fideiussoribus cautionem præstitisset, restituendi, quanta foret condemnatio, si legitima retractione sententia resoluatur: alias si post decendum, cautio præstanda non erat, sed indistincte sententia executioni mandabatur, dummodo intra biennium Principi supplicatum fuisset, oblato libello. Auth. quæ supplicatio C. de Prec. Imp. offer. Broidæus in Suppl. Pollet. Hist. F. R. lib. 5. c. 17. Atque ex his facile intelligenda differentia inter Appellationem, Restitutionem in integrum, & Supplicationem. Conf. Dn. Præs. Diff. de Remed. contrarem iud. cap. 4. (5) appellari non poterat a centumuiriali iudicio, quia magnificum & populare quod-

H

dam

dam erat consilium, quod auctoritate populi iudicauit.
Sibr. Tetard. Siccama de Centumuir. Iud. cap. 6.

- 32 Ob causæ qualitatem non poterat appellari (1) si res dilationem non reciperet, & ad utilitatem publicam pertineret, v. g. de frumento in usum militum, in annonæ subsidia contrahendo. *L. ult. pr. ff. de Appell. recip.* quod vulgo Dd. ad causam alimentorum priuatis debitorum protrahunt, vid. Barbos. *in L. 1. ff. Solut. Matrim. p. 1. n. 56.*
- 33 Georg. de Cabedo *part. 1. decis. 66.* (2) Sententia vel nihil, vel parum noceat aduersario, vt de testamento aperiendo, de herede scripto in possessionem inducendo, *cit. L. ult. ff. de Appell. recip. L. 6. C. quor. app. non recip. vbi pœna*
- 34 cum appellanti, tum iudici qui recepit. (3) Sententia tribuat id, quod certo iure tribuitur, *cit. L. ult. §. 1. ff. de Appell. rec.* Plures apud interpretes habentur, quarum XLV refert Marant. *p. 6. de Appell. n. 280 vsque ad n. 366.*

CAPVT VII.

DE EXECVTIONE REI IUDICATAE.

SVMMARIA.

1. Res iudicata, quid?	13. Egenus secundum L. XII tabb. creditori nexus addicebatur.
2. Vulgaris significatio ex Iure Can.	14. Addictum LX dies in carcere habebat creditor.
3. Res semel iudicata instaurari non potest.	15. Diarii seruilis modus quis?
4. Effectus rei iudicatæ quis?	16. Romani pulte viuebant.
5. Rem iudicatam quis executioni mandat?	17. Puls ex quo composita.
6. 7. 8. Tempus iudicati faciendi in personalibus actionibus xxx dierum fuit.	18. Creditor debitorem tribus nundinis ad Prætozem ducebat.
9. Auxit illud Constantinus M. ad duos menses.	19. 20. Postea vel pœnam capitis dabat, vel trans Tiberim vendebatur.
10. Iustinianus quadrimestre spatium concessit.	21. 22. Si plures creditores, in partes secari debuit.
11. 12. Elapso hoc tempore res condemnati vendebantur.	23. Quæ tamen dissectio in usum nunquam deducta.
	24. Quod etiam Tertullianus confirmat.
	25. In

25. In eius autem locum bonor. proscriptio introducta.
 26. 27. 28. 29. Addictio ad operas iam ante L. L. XII tabb. Romæ cognita.
 30. Addicti & serui quomodo differant?
 31. 32. Bonorum cessio a quo introducta?
 33. Fiebat in iure.
 34. L. ult. ff. de Bon. Cess. interpolata a Triboniano.
 35. Restrictum hoc beneficium a Gratiano.
 36. Quod Iustinianus iterum remisit.
 37. In realibus actionibus iudicato mox satisfieri debuit.
 38. Contumax quomodo coercitus?
 39. Conclusio.

Res iudicata est, quæ finem controuersiarum pronun-
 ciatione Iudicis accepit, quod vel condemnatione vel absolutione contingit. *L. 1. ff. de Re Iud. L. 40. §. 1. ff. de Part. Bachov. ad Treutt. Vol. 2. disp. 23. th. 1. litt. A.* Communis ergo significatio huius formulæ, qua sententiam post decem dies in rem iudicatam transire dicimus, ex iure Canonico est, vid. *c. 13 & 15 x. de Sent. & re iud.* Res autem semel iudicata, instaurari non potuit, Langlæus *lib. 1. Semestr. cap. 2.* P. Fab. *1 Semestr. cap. 21*, sed agenti obstabat exceptio rei iudicatæ, quæ nec a iudice arbitrium habente reiici poterat, vid. Menoch. *Arbitr. Iud. quest. 52*, etsi sub obtentu repertorum postea instrumentorum actor causam retractari cupiat, *L. imperatores 35. ff. L. sub specie 4. C. de Re Iud.* aut sub prætextu computationis, e. g. si quis iudicio superatus ideo se superatum dicat, quod in exsequenda lite, male supputasset & subduxisset. Effectus autem rei iudicatæ in executione consistit, qua victus adigitur per Iudicem, vt id, ad quod condemnatus per sententiam, victori præstet, *tot. tit. C. de Execut. rei Iud.* Non tamen Iudex pedaneus sententiam a se datam executioni ipse mandare poterat, sed is Magistratus, a quo Iudex constitutus fuit *L. 15 ff. de Re Iud.* quum iudex datus, simul ac pronunciauerat, officio suo functus esset. *L. 55. ff. eod.* Iudicatis vero seu damnatis in actionibus personalibus, & quibus non certa res extans petebatur, ad iudicatum faci-

ciendum, siue ad soluendum id, in quod condemnati fuerant, tempus aliquod humanitatis gratia concessum *L. 1. §. 16. ff. de Compensat.* quod ideo *inducias* Iustinianus & *laxamentum* vocat *L. 3. C. de Usur.* scilicet, vt interea pecuniam contrahere, explicare & facere iudicatum possent.

7 Hoc laxamentum ab initio xxx dierum fuit, ex notissima XII tabb. lege: *Æris confessis, debitique iure iudicatis, xxx dies iusti sunt*: cuius meminit Gell. *lib. 15. c. 13 & lib. 20. c. 1*, eodemque pertinet *L. 4 §. 5 & L. 7 ff. de Re Iud.*

8 Modicum hoc tempus & sine cuiusquam indignatione visum, & in cuius mora non magnum esset detrimentum seu damnum. Quod ipsum tamen nonnunquam

9 iustis de caussis prorogabatur *L. 2. §. 31 ff. de Re Iud.* Postea vero duorum mensium spatium indultum fuit, per leges, vt *Iac. Gothofredus ad L. vn. C. Th. de Usur. rei iud.* opinatur, Constantini M. de quo supersunt *L. vn. C. Th. de Dol. Mal. L. 2. C. Th. de in integr. rest. L. vlt. C. de Usur. rei iud.* quod laxamentum tamen debitoribus ipsis tantum competebat, non fideiussoribus eorundem *arg. L. 1 ff. de Re Iud.* quippe qui statim exigere poterant, vt testatur Iustinianus *L. 3. §. 1. C. de Usur. rei iud.* Tandem vero Iustinianus Imp. in vniuersum quadrimestre spatium tam principali debitori, quam fideiussoribus eius concessit, *cit. L. 3*, vnde Græci passim hoc tempus τὴν τετραμήνου vocarunt, de quo vid. *Io. Leunclav. lib. 2. Notat. cap. 50 & 91.* Elapso hoc tempore, Prætor actionem dabat, vt res condemnati, prout quælibet facillime emptorem inuenire videbatur, pignori caperentur & publice distraherentur, in quibus capiendis distrahendisque, quis ordo, quæque forma obseruata, plenissime tradit *Vlpianus L. A D. Pio 15 ff. de Re Iud.*

12 Atque talis proscriptionis exemplum refert *Seneca lib. 4 de Benef. cap. 12. Spondeo, inquit, pro iudicato, & suspensum*

sum amici bonis libellum deicio, creditoribus eius me obligatu-
rus, vt possim seruare proscriptum, ipse proscriptionis pericu-
lum subeo. Quod si soluendo non esset iudicatus, secun-
dum LL. XII tabb. denuo in ius rapiebatur, & ni mox 13
iudicatum fecisset, aut sponsoem & fideiussorem dedis-
set, a Prætore creditori nexus addicebatur, de qua veteri
de nexis lege, eiusque vera lectione, vid. Cuiac. lib. 3
Obs. 39. Ræuard. ad LL. XII tabb. cap. 8. Forner. 1. Select. 6.
Th. Marcill. Collect. XII tabb. c. 18. Cont. lib. 2. Lect. Subsec.
cap. 18. Hier. Magius 1 Miscell. c. 8. Robortell. 2. Emendat.
35. Iac. Nicol. Loensis 9. Miscell. Ephiphyll. 1. Salmas. de
Mod. Vsur. cap. 18. Addictum vero a Prætore debitorem 14
actor secum abducens, (vid. Cic. pro Flacc. c. 20. Liv. lib. 6.
c. 14. 36) in vinculis eum per LX dies continuos habebat,
cui, ni ipse suo posset aut vellet viuere, in singulos dies,
libram farris porrigere tenebatur. Foppius ab Æzema 15
lib. 1. Dissert. Iur. Civ. cap. 15. Hic enim diarii seruilis mo-
cus erat, quod Horatius testatur lib. 1 Satyr. 5. v. 69.
Libram autem non panis, vt vult Cuiac. 11. Obseru. 22,
sed pultis significari, ex prisco victu euincit Theod.
Marcill. in LL. XII tab. Collect. cap. 18. Ita enim 16
Plin. lib. 18. cap. 8. Pulte non pane vixisse longo tempore
Romanos, manifestum est: & Val. Max. lib. 2 c. 5. Erant
adeo continentie attenti (maiores nostri) vt frequentior
apud eos pultis vsus, quam panis esset. Erat autem puls, 17
farina cocta cum aqua & sale. Nec enim antiquis tem-
poribus vlli Romæ pistores cogniti, qui panem confice-
rent, sed tantum qui farinam pinserent, hoc est, tunde-
rent. Varro apud Nonium in pinsere, & de vita pop.
Rom. lib. 1. Postea tamen & far pro pane vsurpatum, quo
sensu Persius vsus Sat. 3. v. 112, vbi vetus Scholiastes no-
tat: Farinam, panem non delitiosius cribro decussum, sed ple-

18 *heium, de populi annona, id est, fiscalem dicit.* Inter eos au-
 tem dies, quibus debitorem in carcere habebat creditor,
 tribus nundinis ad Prætozem eum in Comitium produ-
 cebat, vt repeteret publice, in quantam pecuniam fue-
 rat addictus, forte si quis misericordia aut familiarita-
 19 rum vinculis liberare. Si intra illud tempus trinun-
 dinum nemo cum creditore pactus esset de pecunia
 quouis modo soluenda, tum aut capitis pœnam dabat,
 aut trans Tiberim peregre venundari poterat, vt ex
 20 pretio debitum suum consequeretur creditor. Atque
 hic recte monet Turneb. *lib. 24. Aduersar. cap. 43* hoc loco
 significari, vt extra fines Romani agri, qui venditus es-
 set seruiat, quum transtiberina regio extra agrum Ro-
 manum proprie dictum esset, & in eo genere agri, qui
 21 peregrinus habebatur, censeretur, etiam Etruriæ attri-
 bueretur. Quod si plures creditores essent, quibus addi-
 ctus debitor, tertiis nundinis elapsis, in tot portiones eum
 secari iubebat lex decemuiralis, quot erant creditores,
 vt vnusquisque pro portione debiti partem fumeret,
 cui tamen nec fraudi fuit, si plus minusue secuisset, quam
 22 debiti portio esset. Et de hac lege etiam *Quinctil. lib. 3.*
cap. 6. Sunt quedam, inquit, non laudabilia, sed iure conces-
sa, vt in XII tabb. debitoris corpus inter creditores diuidi
 23 *licuit.* Verum crudelem hanc & immanem membro-
 rum dissectionem nunquam in vsum deductam legi-
 mus, quum etiam ipse *Gell. lib. 20. cap. 1.* testetur, homi-
 nem dissectum antiquitus fuisse, se neque legisse neque
 24 audiuisse vnquam. Atque hoc idem *Tertullianus con-*
firmat in Apologet. c. 4. cuius verba sunt: *Sed & iudica-*
tos retro secari in partes a creditoribus leges erant: consensu ta-
men publico crudelitas postea erasa, & in pudoris notam capitis
pœna

pœna conuersa. bonorum adhibita proscriptio suffundere maluit ho-
minis sanguinem quam effundere. Ex quo colligit Contius 25
lib. 2. Lect. Subsec. c. 18, capitis pœnam in bonorum proscri-
 ptionem mutatam fuisse, quam solemnem istam bono-
 rum emtionem interpretatur, quæ ab Iustiniانو *Inst. de*
Sucess. subl. quæ fieb. per bon. vend. abolita fuit, cuius no-
 mine bonorum emtor ad similitudinem bonorum pos-
 sessoris quasi vniuersitatis cuiusdam successor diceba-
 tur. Cæterum iam ante decemuirales leges Romæ in- 26
 troductum erat, vt qui pecuniam deberent, quum sol-
 uendo non essent, trahi a creditoribus atque ad operas
 in seruitute præstandas cogi potuerint, qua licentia abu-
 si multi, in terga etiam miserorum crudelissime sæuie-
 runt. *Liv. lib. 2. cap. 23. Ræuard. ad LL. XII. cap. 8.* Hanc 27
 nimiam crudelitatem, decemuari alio, longe crudeliori
 medio addictos territandi excruciantique pensarunt, vt
 aut capitis pœnam daret debitor, corpus in partes secan-
 do, aut in seruitutem trans Tiberim peregre mitteretur:
 quam venditionem tamen non magis Romæ vnquam 28
 locum habuisse, quam ipsam sectionem existimat *Claud.*
Salmas. de Mod. Usurar. cap. 18. Inter tot enim querelas ne-
 xorum, quæ apud Liuium & Dionysium Halicarnasse-
 um habentur, non magis ulla de huiusmodi venditione,
 quam de capitis supplicio occurrit. Addicti enim nexi-
 que omnes nihil plus, quam seruitutem suam complora-
 bant, & quæ seruitutem comitari solebant, tormenta, cru-
 ciatus, vincula, ergastulum. Vnde quum nusquam hu- 29
 ius venditionis mentio fiat, magnum indicium est, so-
 lam additionem, quæ iam ante decemuirales leges ob-
 tinuit, etiam post illam in vsu mansisse, quod etiam ex
Suid. in voce γαίος pag. 588 & Val. Max. lib 6. c. 1. n. 9 colligi-
 mus. *Conf. Franc. Balduin. ad LL. XII. tabb. cap. 45.* Qui 30
 ve-

- vero hoc modo seruiebant, ii non serui, sed *addicti* dicebantur, inter quos quid intersit egregie demonstrauit
- 31 *Quinctil. lib. 7. c. 3. & Declamat. 311.* Tandem vero & huic pœnæ subuentum est remedio *Cessionis Bonorum* inuento, lege Iulia, quam C. Iulio Cæsari acceptum ferunt, qua obæratuſ debitor bonis cedendo molestias carceris & creditorum effugere poterat *L. 1. § 14. C. qui bon. ced. poss.* quod flebile adiutorium *L. 7. eod.* & miserabile auxilium *L. vlt. dict. tit.* dicitur. Vid. *Matth. Brunus de Cess. Bonor.*
- 32 *quest. 1.* Si hoc beneficio debitor frustrandi animo uti recusabat, ius antiquum & ignominiosa bonorum venditio, quam in locum pœnæ capitis introductam putat *Contius*, rursus obtinuit, quam infamia comitabatur, quo casu, si non sufficiebant bona iudicato, in vincula & carcerem addictum fuisse, de suo quoq; æuo testatus est
- 33 *Gell. lib. 20. c. 1.* Ipsa vero bonorum cessio ex *L. Iulia*, ut aliæ cessiones, in Iure solemnibus verbis fieri debebat *L. 6. C. qui bon. ced. poss.* donec *Theodosius M.* sola voluntatis declaratione, quocunque tempore ac loco, etiam extra ius illam fieri permisit, *L. 2. C. Tb. qui bon. ex L. Iul. ced. poss.* quod & *Iustinianus* confirmauit *L. 6. C. eod.*
- 34 Proinde quod in *L. vlt. ff. de Cess. Bonor.* dicitur, bonis non tantum in iure cedi, sed etiam extra ius posse, a *Triboniano* est, cui simile etiam obseruatur in *L. pen. eod.*
- 35 Sed quum sæpius huic beneficio a debitoribus fraus fieret, atque inter cætera, rebus in abdito locatis, vel bonis luxuriose dilapidatis, cedere solerent, *Gratianus* & *Valentinianus Impp.* *L. 1. C. Tb. qui bon. ex L. Iul. ced. poss.* illud eatenus restrinxerunt, ut bonis cedentes securitatem non obtinerent, nisi nõ suo vitio, sed fortunæ iniuria, veluti naufragiis, latrociniis, incendio, & alio quouis maioris impetus infortunio, se perdidisse docerent, liquidoque

que probarent, quam probationem iterum Iustinianus remisit *Nov. 135*, dummodo iuraret cedens, se parem soluendo non esse. 56

In realibus vero actionibus & in istis personalibus, quibus certa res existans petebatur, v. g. in commodato, deposito &c. rei iudicatae mox satisfieri debuit, quippe in his Iudicis officium erat, vt statim iuberet rem domino restitui, nisi possessor caussetur, se in praesenti restituere non posse, atque dilationem peteret, quae ei sub satisfactione de litis aestimatione, in casu non factae restitutionis soluenda, si absque fraudatione hoc diceret, indulgebatur §. 2. *I. de Off. Iud. L. 11. ff. de R. V. Ant. Faber lib. 7. Coniect. 1. Duaren. ad L. 2. de Re Iud.* Quantum autem temporis concedi debuit, id Iudicis arbitrio fuit, vid. Menoch. *Arbitr. Iud. cas. 28.* Contra contumacem vero in litem iurabat actor, aut si rem petitam mallet, militari manu ea condemnato auferri & tradi petitori solebat. *L. 63. ff. eod.* Atque haec sunt, quae in priuatis iudiciis apud Romanos obseruata fuisse, nobis obuenerunt: nunc ordo postularet, vt eodem modo & publica iudicia prosequeremur, sed quum praeter opinionem haec prior pars, dissertationis modum iam aequauerit, ea quae dicenda restant in aliud tempus reuicimus. Tu vero B. L. si quid hallucinasti fumus, quod in abstrusa hac materia perquam facile fieri potuit, defectus nostros pro ea, qua polles, dexteritate supple, & si quid minus accurate dictum, inexercitato meo in hoc scribendi genere studio condona. 37 38 39

Interim Deo Optimo Maximo sit

LAVS HONOR ET GLORIA.

I

CON-

CONSECTARIA.

I.
Edictis prætoriiis male Principum constitutiones comparantur.

II.
Hodie omnia iudicia sunt extraordinaria.

III.
Non prodest hodie *L. 18. ff. de in ius hoc.* quippe quæ violentam in ius tractionem priuata auctoritate factam respicit.

IV.
Otiosa quæstio est, an sicut libertus patronum, ita vasallus dominum in ius vocare non possit?

V.
Nec non, an Magistratus sine venia vocari possit?

VI.
Aut an proprii homines Nobiles vocare possint?

VII.
Missio in possessionem bonorum latitantis, plane diuersa est a missione hodierna post sententiam.

VIII.
Editio actionis, qua hodie vtimur, longe aliena ab Romana est.

IX.
Materia satisfactionum, prout *in tit. ff. qui satisd. cog.* traditur, hodie nullum vsum habet.

X.
Minus commode *L. 7. §. 1. qui satisd. cog.* iudiciis nostris inferioribus applicatur.

XI.
Distinctio inter *pacta nuda & non nuda* hodie inutilis est.

XII.
Nec non inter *pacta in continenti & ex interuallo adiecta.*

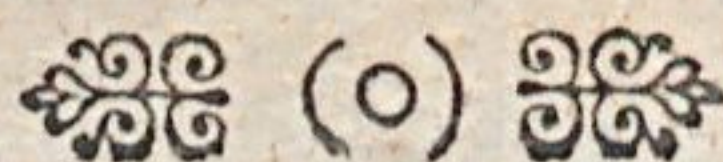
XIII.
Simili modo inter *contractus nominatos & innominatos* hodie nihil interest.

XIV.
In contractibus innominatis pœnitentiæ facultas hodie non superest.

XV.
Inutilis quoque diuisio inter *actiones bonæ fidei & stricti iuris.*

XVI.
Nec non distinctio inter *stipulationes prætorias & iudiciales*, quum oriatur ex distincto officio Prætoris & Iudicis pedanei.

XVII.
Nec maiorem vtilitatem hodie producit distinctio inter modos tollendi obligationem *ipso iure & ope exceptionis.*

00 A 6342

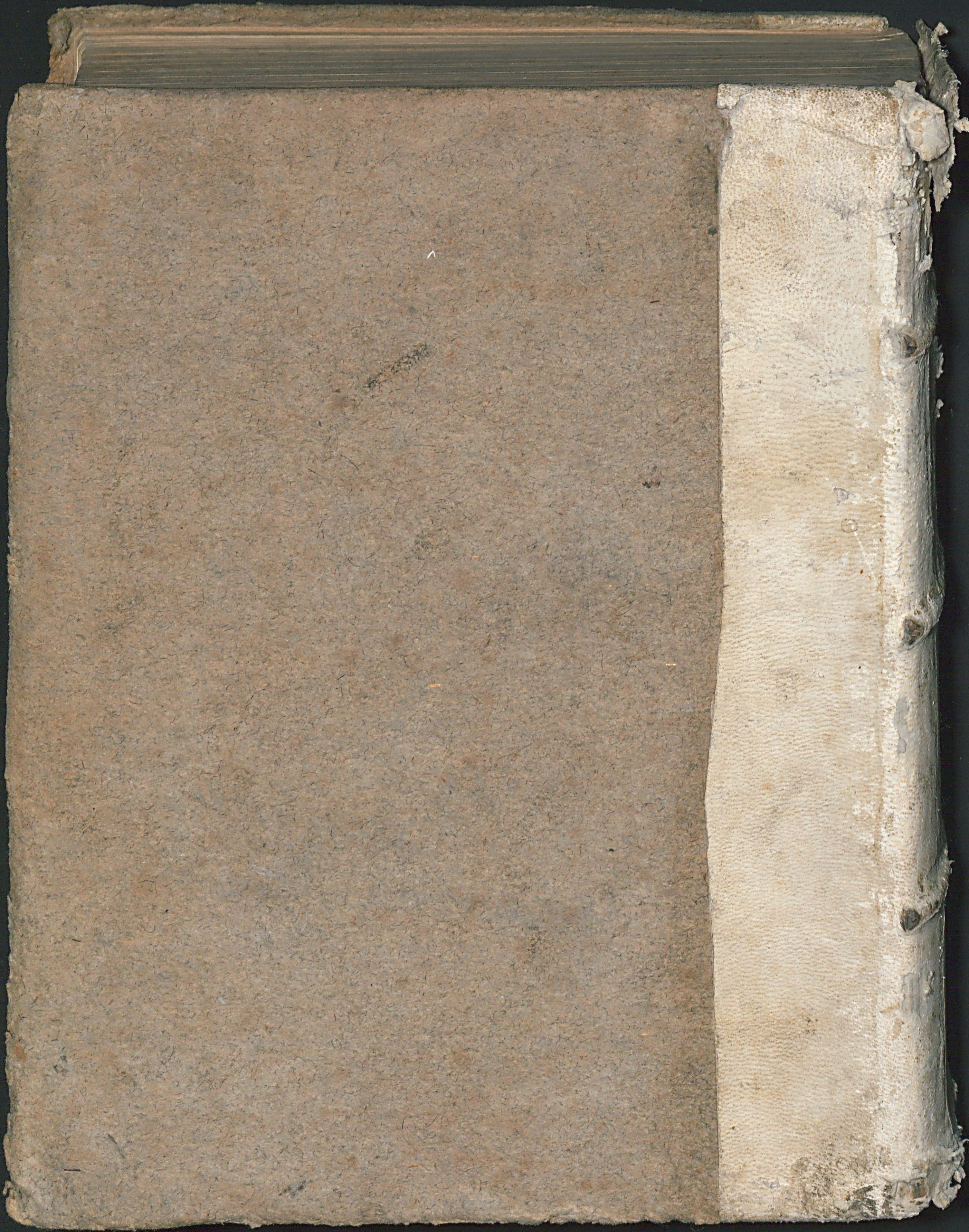
ULB Halle 3
002 928 523

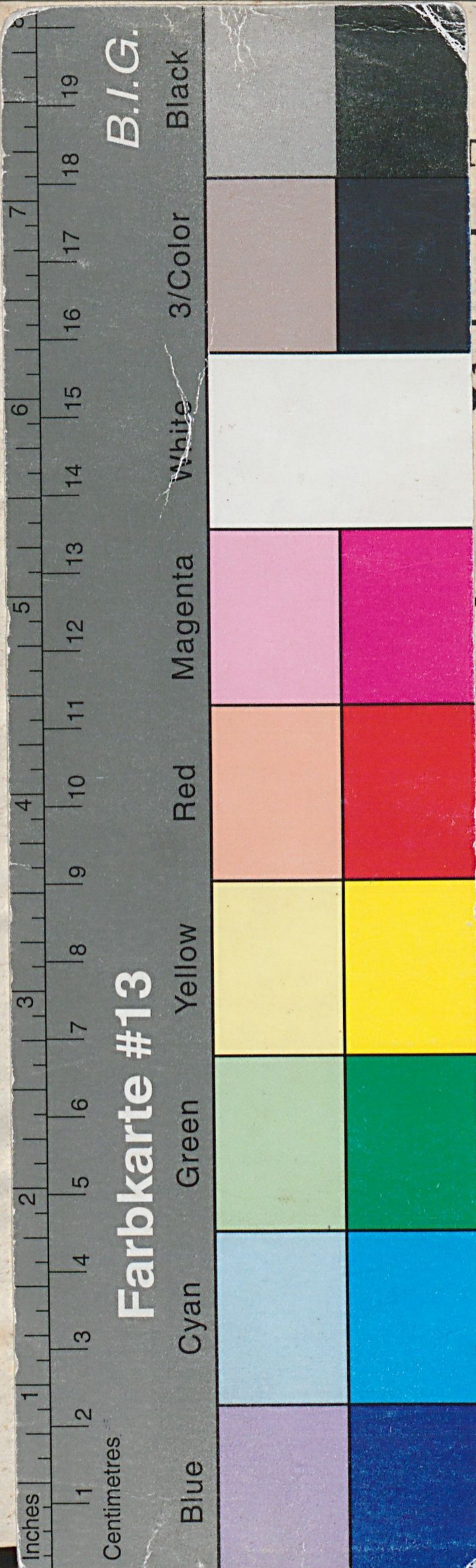

107A

Retro ✓

TIO INAUGVRALIS

Siftens

CESSVM

ROMANI

IQVVM

Quam

AGNIFICENTISSIMO
PRINCIPE IVVENTVTIS

IDERICO

HELMO,

NDENBURGICO ET ELE-
HEREDE AC RELIQA,

lectorali Brandenburgica

RAESIDE

ELE STRYKIO,

ac Fac. Iur. Decano,

ETATEM DEVENERANDO,

LICENTIA

oque Iure Honores &

egia consequendi,

.Iun. cIo Ioc XCVIII.

torum disquisitioni submittit

ORVS CELLARIVS,

Veissenfelsensis.

eris CHR. HENCKELII, Acad. Typ.